

Inleiding Privaatrecht

Noordhoff Uitgevers

(redactie)

Mr. A.M.J. van Buchem-Spapens

Mr. I. de Waal-van Wessem

14^e druk

Inleiding Privaatrecht

Onder redactie van

Mr. A.M.J. van Buchem-Spapens

Mr. I. de Waal-van Wessem

Veertiende druk

Noordhoff Uitgevers Groningen | Utrecht

Ontwerp omslag: G2K (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: Alvaro Pinot – unsplash

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleenen.

0 / 19

© 2019 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, The Netherlands

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsenauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN (ebook) 978-90-01-89981-3

ISBN 978-90-01-89980-6

NUR 820

Woord vooraf

Inleiding Privaatrecht is bestemd voor het hoger beroepsonderwijs. Het boek bevat een samenhangende en systematische behandeling van het burgerlijk recht, het handelsrecht en het burgerlijk procesrecht. Het boek dient ter voorbereiding op de juridische problemen waarmee de student straks in de praktijk wordt geconfronteerd. In verband daarmee wordt in deze uitgave ruim aandacht besteed aan onderwerpen die voor de praktijk van belang zijn, zoals het verzekeringsrecht, het arbeidsrecht, het huurrecht, het ondernemingsrecht en het personen- en familierecht. Vanwege het inleidende karakter van dit boek wordt Boek 10, houdende regels betreffende het internationaal privaatrecht, niet behandeld.

In deze veertiende druk is de tekst op alle terreinen geactualiseerd – door het bespreken van nieuwe regelgeving en jurisprudentie – en is aandacht besteed aan toekomstige ontwikkelingen. In de hoofdstukken zijn voorbeelden en schema's opgenomen als hulpmiddel bij de bestudering van de stof. Met behulp van de vragen en de casus aan het einde van ieder hoofdstuk kan de gebruiker van dit boek de kennis die hij inmiddels heeft verworven, toetsen en eventuele hiaten in die kennis opsporen. De antwoorden op de vragen kan men zelf gemakkelijk opzoeken in het corresponderende hoofdstuk. De oplossingen van de casusposities vindt men achter in het boek. Tot slot wordt opgemerkt dat het bij de in dit boek genoemde artikelen gaat om artikelen uit het BW, tenzij anders is aangegeven. Bedragen die voorkomen in oudere jurisprudentie zijn in guldens uitgedrukt met het bedrag in euro's er tussen haakjes achter.

Goirle/Winterswijk, najaar 2018
A.M.J. van Buchem-Spapens
I. de Waal-van Wessem

Verkorte inhoudsopgave

- 1 Rechtshandeling en overeenkomst (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 2 Vertegenwoordiging (mr. P.C. Knol)
- 3 Overdracht (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 4 Pand, hypotheek, voorrechten en retentierecht (mr. E.B. Rank-Berenschot)
- 5 Eigendom (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 6 Bepaalde rechten (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 7 De verbintenis in het algemeen (mr. M.M. Olthof)
- 8 Nakoming en niet-nakoming (mr. M.M. Olthof)
- 9 Onrechtmatige daad (mr. I. de Waal-van Wessem)
- 10 Schadevergoeding (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 11 Zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking (prof. mr. Jac. Hijma)
- 12 Koop en ruil (mr. I. de Waal-van Wessem)
- 13 Huurovereenkomst (mr. M.E.L. Fikkers)
- 14 Arbeidsovereenkomst (mr. M.E.L. Fikkers)
- 15 Verzekeringsrecht (mr. R.R.M. de Moor)
- 16 Ondernemingsrecht (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 17 Personenvennootschappen (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 18 Rechtspersonen (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 19 Vereniging en stichting (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 20 Naamloze vennootschap en besloten vennootschap (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 21 Personen- en familierecht (prof. mr. B.E. Reinhartz)
- 22 Erfrecht (prof. mr. T.J. Mellema-Kranenburg)
- 23 Faillissement, surseance van betaling en schuldsanering natuurlijke personen (mr. Th.A. Pouw)
- 24 Burgerlijk procesrecht (mr. N.H.P.G. Sommers)

Inhoud

1	Rechtshandeling en overeenkomst	19
1.1	De rechtshandeling	20
1.2	Tot stand komen van rechtshandelingen	23
1.2.1	Vereisten gesteld aan de persoon die de rechtshandeling verricht	23
1.2.2	Vereisten gesteld aan de handeling	24
1.3	De nietige en de vernietigbare rechtshandeling	32
1.3.1	Nietige rechtshandelingen	33
1.3.2	Vernietigbare rechtshandelingen	34
1.4	De rechtshandeling en derden	39
1.5	De overeenkomst	40
1.6	Tot stand komen van overeenkomsten	42
1.6.1	Aanbod en aanvaarding	42
1.6.2	Bepaalbaarheid van verbintenissen	46
1.6.3	Elektronisch contracteren	47
1.6.4	Dwaling	48
1.6.5	Algemene voorwaarden	50
1.7	Uitleg en rechtsgevolgen van overeenkomsten	54
1.7.1	Uitleg	54
1.7.2	Rechtsgevolgen	56
1.8	Precontractuele verhoudingen	58
	Vragen	61
	Casus	62
2	Vertegenwoordiging	65
2.1	Middellijke en onmiddellijke vertegenwoordiging	66
2.1.1	Vereisten voor onmiddellijke vertegenwoordiging	67
2.1.2	Verschillende gevallen van onmiddellijke vertegenwoordiging	67
2.1.3	Wettelijke regeling	68
2.2	Volmacht	68
2.2.1	Verlening van een volmacht	69
2.2.2	Gevolgen van volmachtuitoefening	70
2.2.3	Onbevoegde vertegenwoordiging	70
2.2.4	Einde van de volmacht	74
2.3	Vertegenwoordiging en bijzondere overeenkomsten	74
2.3.1	Lastgevingsovereenkomst	75
2.3.2	Bemiddelingsovereenkomst	76
2.3.3	Agentuurovereenkomst	76
2.3.4	Expeditieovereenkomst	76
2.3.5	Reisovereenkomst	76
	Vragen	78
	Casus	79

- 3 Overdracht 81**
 - 3.1 Goederen en overdracht 81
 - 3.2 Vereisten voor een geldige overdracht 85
 - 3.2.1 Een geldige titel 85
 - 3.2.2 Beschikkingsbevoegdheid 89
 - 3.2.3 De levering 90
 - 3.2.4 De schakelbepaling: art. 3:98 98
 - 3.2.5 Samenvatting vereisten voor een geldige levering 99
 - 3.3 Derdenbescherming bij verkrijging van goederen 99
 - 3.3.1 Bescherming bij verkrijging van registergoederen 99
 - 3.3.2 Bescherming bij verkrijging van roerende zaken 101
 - 3.3.3 Bescherming bij verkrijging van vorderingen op naam 103
 - 3.3.4 Het 'restartikel' 3:36 104
 - Vragen 105
 - Casus 106

- 4 Pand, hypotheek, voorrechten en retentierecht 109**
 - 4.1 Verhaalsrecht 110
 - 4.2 Pand en hypotheek: algemeen 112
 - 4.2.1 Waar zijn deze rechten geregeld? 112
 - 4.2.2 Enkele terminologische kwesties 112
 - 4.2.3 Kenmerken 113
 - 4.3 Pand 115
 - 4.3.1 Wijze van totstandkoming 115
 - 4.3.2 Bescherming van de pandhouder tegen beschikkingsonbevoegdheid van de pandgever 120
 - 4.3.3 Bevoegdheden van de pandhouder 122
 - 4.3.4 Verplichtingen van de pandhouder 126
 - 4.3.5 Wijze van tenietgaan 126
 - 4.4 Hypotheek 127
 - 4.4.1 Wijze van totstandkoming 127
 - 4.4.2 Bijzondere functies hypotheekrecht 129
 - 4.4.3 Rangorde van hypotheeken 130
 - 4.4.4 Bijzondere bedingen 130
 - 4.4.5 Bevoegdheden van de hypotheekhouder 132
 - 4.4.6 Wijze van tenietgaan 134
 - 4.5 Voorrechten 135
 - 4.5.1 Kenmerken 135
 - 4.5.2 Voorrechten op bepaalde goederen 136
 - 4.5.3 Voorrechten op alle goederen 137
 - 4.6 Retentierecht 138
 - 4.6.1 Kenmerken 138
 - 4.6.2 Functie 138
 - 4.6.3 Tegen wie kan het retentierecht worden ingeroepen? 140
 - 4.6.4 Einde van het retentierecht 141
 - 4.6.5 Samenvatting retentierecht 141
 - 4.7 Rangorde bij verhaal 141
 - Vragen 143
 - Casus 144

- 5 Eigendom 147**
 - 5.1 Wat is eigendom? 147
 - 5.2 Beperkingen die aan het recht van eigendom kunnen worden gesteld 148
 - 5.3 Kwalitatieve rechten 149
 - 5.4 Kwalitatieve verplichtingen 151
 - Vragen 153
 - Casus 154

- 6 Beperkte rechten 157**
 - 6.1 Erfdienstbaarheid 157
 - 6.2 Erfpacht 159
 - 6.3 Opstal 160
 - 6.4 Vruchtgebruik 161
 - 6.4.1 Wijzen van totstandkoming 162
 - 6.4.2 Belangrijkste bevoegdheden van de vruchtgebruiker 164
 - 6.4.3 Verplichtingen van de vruchtgebruiker 165
 - 6.4.4 Einde van het vruchtgebruik 165
 - Vragen 166
 - Casus 167

- 7 De verbintenis in het algemeen 169**
 - 7.1 De verbintenis 169
 - 7.1.1 Bronnen van verbintenissen 171
 - 7.1.2 Redelijkheid en billijkheid 173
 - 7.2 Natuurlijke verbintenissen 175
 - 7.2.1 Gevallen waarin een natuurlijke verbintenis bestaat 175
 - 7.2.2 Rechtsgevolgen van een natuurlijke verbintenis 176
 - Vragen 178
 - Casus 179

- 8 Nakoming en niet-nakoming 181**
 - 8.1 Rechten van de schuldeiser; overzicht 182
 - 8.2 Nakoming van verbintenissen 183
 - 8.3 Opschorting van de nakoming 184
 - 8.3.1 Wettelijke regeling der opschortingsrechten 185
 - 8.3.2 Vereisten voor opschorting 186
 - 8.3.3 Geen bevoegdheid tot opschorting 189
 - 8.3.4 Gevolgen van opschorting 189
 - 8.4 Recht op schadevergoeding 190
 - 8.4.1 Reikwijdte van afdeling 6.1.9 190
 - 8.4.2 Vereisten voor schadevergoeding 190
 - 8.5 Niet-toerekenbaarheid van de tekortkoming 200
 - 8.5.1 Schuld 200
 - 8.5.2 Risico van de schuldenaar 201
 - 8.5.3 Gevolgen van overmacht 207
 - 8.6 Recht op ontbinding 208
 - 8.6.1 Vereisten voor ontbinding 209
 - 8.6.2 Gevolgen van ontbinding 211
 - 8.6.3 De ongedaanmakingsverbintenissen 214
 - Vragen 216
 - Casus 217

- 9 Onrechtmatige daad 221**
- 9.1 Aansprakelijkheid op grond van eigen onrechtmatige daad 222
 - 9.1.1 Onrechtmatigheid 223
 - 9.1.2 Toerekenbaarheid aan de dader 226
 - 9.1.3 Schade 229
 - 9.1.4 Causaal verband 229
 - 9.1.5 Relativiteit 229
 - 9.1.6 Schematische weergave vereisten voor aansprakelijkheid 231
 - 9.2 Verhouding onrechtmatige daad en wanprestatie 232
 - 9.3 Rechtsvorderingen op grond van onrechtmatige daad 233
 - 9.4 Aansprakelijkheid voor personen en zaken 234
 - 9.4.1 Aansprakelijkheid van ouders voor kinderen 234
 - 9.4.2 Aansprakelijkheid voor ondergeschikten 237
 - 9.4.3 Aansprakelijkheid voor niet-ondergeschikten 240
 - 9.4.4 Aansprakelijkheid voor opstallen 241
 - 9.4.5 Aansprakelijkheid voor roerende zaken die een bijzonder gevaar opleveren 243
 - 9.4.6 Aansprakelijkheid voor dieren 244
 - 9.5 Productenaansprakelijkheid 246
 - 9.5.1 Vereisten voor productenaansprakelijkheid 246
 - 9.5.2 Gevolgen 249
 - 9.5.3 Geen of verminderde aansprakelijkheid producent 250
 - 9.5.4 Product recall 252
 - 9.5.5 Samenvatting productenaansprakelijkheid 253
 - 9.6 Schematische weergave onrechtmatige daad 254
 - Vragen 255
 - Casus 256
- 10 Schadevergoeding 259**
- 10.1 Toepasselijkheid van afdeling 6.1.10 260
 - 10.2 Soorten van schade 261
 - 10.2.1 Vermogensschade 261
 - 10.2.2 Ander nadeel 263
 - 10.3 Vorm van de schadevergoeding 264
 - 10.4 Causaal verband en toerekening naar redelijkheid 265
 - 10.5 Eigen schuld en medeschuld 269
 - 10.5.1 Eigen schuld 269
 - 10.5.2 Medeschuld 271
 - 10.6 Voordeelstoerekening 271
 - 10.7 Overlijdensschade 272
 - 10.8 Rechterlijke matiging van de schadevergoeding 273
 - Vragen 276
 - Casus 277
- 11 Zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking 279**
- 11.1 Zaakwaarneming 280
 - 11.1.1 Vereisten voor zaakwaarneming 280
 - 11.1.2 Verbintenissen van de zaakwaarnemer 281
 - 11.1.3 Verbintenissen van de belanghebbende 282
 - 11.2 Onverschuldigde betaling 283
 - 11.2.1 Gevallen van onverschuldigde betaling 284
 - 11.2.2 Niet onverschuldigd 285

- 11.2.3 Rechtsgevolgen van onverschuldigde betaling [285](#)
- 11.3 Ongerechtvaardigde verrijking [286](#)
- 11.3.1 Niet ongerechtvaardigd [286](#)
- 11.3.2 Schadevergoeding [287](#)
- 11.3.3 Samenloop [288](#)
- 11.4 Ontstane verbintenissen [288](#)
 - Vragen [289](#)
 - Casus [290](#)

- 12 Koop en ruil [293](#)**
 - 12.1 Wettelijke regeling [294](#)
 - 12.2 Belangrijke begrippen [295](#)
 - 12.3 Onderscheid koop-consumentenkoop [298](#)
 - 12.4 Verplichtingen van de verkoper [302](#)
 - 12.5 Niet-nakoming door de verkoper [307](#)
 - 12.5.1 Niet (tijdige) aflevering bij een consumentenkoop [307](#)
 - 12.5.2 Bijzondere nakomingsvorderingen [308](#)
 - 12.5.3 Bijzondere vordering tot ontbinding of prijsvermindering [310](#)
 - 12.5.4 Bijzondere schadevergoedingsvordering [312](#)
 - 12.5.5 Bijzondere regels voor schadevaststelling van zaken met een dagprijs bij ontbinding [313](#)
 - 12.5.6 Risico ter zake van de koopprijs [314](#)
 - 12.5.7 Klachttermijn [315](#)
 - 12.6 Verplichtingen van de (consument)koper [318](#)
 - 12.7 Niet-nakoming door de (consument)koper [318](#)
 - 12.8 Bijzondere beschermingsbepalingen voor de (consument)koper [320](#)
 - 12.8.1 Consumentenbescherming bij koop in een winkel [320](#)
 - 12.8.2 Ongevraagde toezending [321](#)
 - 12.8.3 Koop van een registergoed [322](#)
 - 12.8.4 Elektronische consumentenkoop [324](#)
 - Vragen [330](#)
 - Casus [331](#)

- 13 Huurovereenkomst [337](#)**
 - 13.1 Kenmerken van de huurovereenkomst [338](#)
 - 13.2 Belang van de kwalificatie 'huur' [341](#)
 - 13.2.1 Koop breekt geen huur (art. 7:226) [342](#)
 - 13.2.2 Reparaties, gebreken en aansprakelijkheid voor schade [343](#)
 - 13.2.3 Het klusrecht van de huurder [346](#)
 - 13.2.4 Onderhuur [347](#)
 - 13.2.5 Overige rechten en plichten [348](#)
 - 13.2.6 Einde van de huurovereenkomst [350](#)
 - 13.3 Huur en verhuur van woonruimte [350](#)
 - 13.3.1 Einde van de huur van woonruimte [351](#)
 - 13.3.2 Echtgenoten en samenwoners [357](#)
 - 13.3.3 Onderhuurders [358](#)
 - 13.3.4 Huurprijzen en andere vergoedingen [359](#)
 - 13.3.5 Bijzondere procedure bij gebreken [360](#)
 - 13.4 Huur en verhuur van art. 7:290-bedrijfsruimte [360](#)
 - 13.4.1 Wat is art. 7:290-bedrijfsruimte? [361](#)
 - 13.4.2 Termijnbescherming [361](#)
 - 13.4.3 Einde van de huur van bedrijfsruimte door opzegging [362](#)
 - 13.4.4 Overige wijzen waarop beëindiging kan plaatsvinden [365](#)

- 13.4.5 Alternatieven voor de huurder [365](#)
- 13.5 Huur en verhuur van art. 7:230A-bedrijfsruimte [367](#)
- 13.6 Nieuwe ontwikkelingen [368](#)
 - Vragen [369](#)
 - Casus [370](#)

- 14 **Arbeidsovereenkomst** [373](#)**
 - 14.1 Arbeid in verschillende gedaanten [374](#)
 - 14.2 Elementen van de arbeidsovereenkomst [375](#)
 - 14.2.1 Gezagsverhouding [375](#)
 - 14.2.2 Arbeid [376](#)
 - 14.2.3 Loon [377](#)
 - 14.3 Bijzondere (arbeids)overeenkomsten [378](#)
 - 14.4 Tot stand komen van de arbeidsovereenkomst [380](#)
 - 14.4.1 Sollicitatiefase [380](#)
 - 14.4.2 Minderjarige werknemers [382](#)
 - 14.4.3 Vormvereisten [382](#)
 - 14.4.5 Verplichtingen van de werkgever [385](#)
 - 14.4.5.1 Loon betalen [385](#)
 - 14.4.5.2 Veiligheidsmaatregelen [387](#)
 - 14.4.5.3 Goed werkgever [390](#)
 - 14.4.5.4 Scholing [392](#)
 - 14.4.5.5 Flexibel werken [392](#)
 - 14.6 Verplichtingen van de werknemer [393](#)
 - 14.7 Einde van de arbeidsovereenkomst [394](#)
 - 14.7.1 Beëindiging van rechtswege [394](#)
 - 14.7.2 Opzegging door de werknemer [397](#)
 - 14.7.3 Algemene regels voor opzegging door de werkgever [398](#)
 - 14.7.4 Opzegging door de werkgever met schriftelijke instemming van de werknemer [400](#)
 - 14.7.5 Opzegging door de werkgever zonder schriftelijke instemming van de werknemer [401](#)
 - 14.7.6 Gevolg onjuiste opzegging door werkgever [403](#)
 - 14.7.7 Ontbinding door de rechter [404](#)
 - 14.7.8 De transitievergoeding [406](#)
 - 14.7.9 Beëindiging met wederzijds goedvinden [407](#)
 - 14.7.10 Hoger beroep en cassatie [407](#)
 - 14.8 Gevolgen van werkloosheid voor de werknemer [408](#)
 - 14.9 De uitzendovereenkomst [408](#)
 - 14.10 Nieuwe ontwikkelingen [409](#)
 - Vragen [411](#)
 - Casus [412](#)

- 15 **Verzekeringsrecht** [415](#)**
 - 15.1 De verzekeringsovereenkomst [415](#)
 - 15.1.1 Definitie verzekeringsovereenkomst [416](#)
 - 15.1.2 Aard en karakter van de verzekeringsovereenkomst [416](#)
 - 15.1.3 Polisvoorwaarden: uitleg en consumentenbescherming [418](#)
 - 15.2 Schadeverzekering [420](#)
 - 15.2.1 Indemniteitsbeginsel [421](#)
 - 15.2.2 Verzekeraar belang [421](#)
 - 15.2.3 Partijen [422](#)
 - 15.2.4 Totstandkoming en formaliteiten [426](#)

- 15.2.5 Informatieverstrekking vóór sluiting van de verzekeringsovereenkomst [427](#)
- 15.2.6 Belang en verzekerd voorwerp [438](#)
- 15.2.7 Verzekerde som en waarde [438](#)
- 15.2.8 Verplichting van de verzekeringnemer/verzekerde [442](#)
- 15.2.9 Onzekerheid (eigen gebrek en eigen schuld) [447](#)
- 15.2.10 Subrogatie [452](#)
- 15.3 Levensverzekering [453](#)
- 15.3.1 Betrokkenen [454](#)
- 15.3.2 Soorten levensverzekeringen [454](#)
- 15.3.3 Betekenis van schuld bij de levensverzekering [454](#)
 - Vragen [456](#)
 - Casus [457](#)

- 16 Ondernemingsrecht [461](#)**
- 16.1 Soorten privaatrechtelijke rechtsvormen [461](#)
- 16.2 Begripsbepaling [462](#)
- 16.2.1 Onderneming [463](#)
- 16.2.2 Ondernemingsraad [463](#)
- 16.2.3 Ondernemingsrecht [464](#)
- 16.2.4 Concernrecht [464](#)
- 16.2.5 Rechtspersoonlijkheid [466](#)
- 16.3 Handelsregister [466](#)
- 16.4 Buitenlandse rechtsvormen [467](#)
 - Vragen [468](#)
 - Casus [469](#)

- 17 Personenvennootschappen [471](#)**
- 17.1 Wat zijn personenvennootschappen? [472](#)
- 17.2 Maatschap [473](#)
- 17.2.1 Kernbegrippen [474](#)
- 17.2.2 Vertegenwoordiging [476](#)
- 17.2.3 Aansprakelijkheid [476](#)
- 17.2.4 Ontbinding en defungeren [479](#)
- 17.3 Vennootschap onder firma [481](#)
- 17.3.1 Ontstaan van de vennootschap onder firma [481](#)
- 17.3.2 Afgescheiden vermogen en hoofdelijke verbondenheid [481](#)
- 17.4 Commanditaire vennootschap [482](#)
- 17.4.1 Overeenkomst [483](#)
- 17.4.2 Bijzondere vereisten voor een commanditaire vennootschap [483](#)
- 17.4.3 Afgescheiden vermogen van de cv [484](#)
- 17.4.4 Bijzondere positie van de commanditaire vennoot [484](#)
- 17.5 Samenvatting vertegenwoordiging en aansprakelijkheid [486](#)
 - Vragen [487](#)
 - Casus [488](#)

- 18 Rechtspersonen [491](#)**
- 18.1 Wat zijn rechtspersonen? [491](#)
- 18.2 Hoe functioneren rechtspersonen? [493](#)
- 18.3 Besluiten van de rechtspersoon [494](#)
- 18.4 Doel en doeloverschrijding [495](#)
- 18.5 Jaarrekeningenrecht en boekhoudplicht [496](#)
- 18.6 Omzetting van rechtspersonen [496](#)

- 18.7 Juridische fusie en splitsing [497](#)
- 18.8 Enquête [497](#)
 - Vragen [498](#)
 - Casus [499](#)

- 19 Vereniging en stichting [501](#)**
 - 19.1 Verenigingen [501](#)
 - 19.1.1 Organisatorische regels voor verenigingen [502](#)
 - 19.1.2 Bijzondere vormen van vereniging [504](#)
 - 19.2 Stichtingen [505](#)
 - Vragen [507](#)
 - Casus [508](#)

- 20 Naamloze vennootschap en besloten vennootschap [511](#)**
 - 20.1 Begripsbepaling [512](#)
 - 20.2 Soorten naamloze en besloten vennootschappen [513](#)
 - 20.3 Kapitaal [515](#)
 - 20.4 Aandelen [516](#)
 - 20.4.1 Rechten en plichten van aandeelhouders [516](#)
 - 20.4.2 Certificering [517](#)
 - 20.4.3 Volstortingsplicht [517](#)
 - 20.4.4 Aandelen op naam of aan toonder [518](#)
 - 20.4.5 Overdracht van aandelen in een bv [518](#)
 - 20.4.6 Blokkeringsregeling in een bv [518](#)
 - 20.5 Oprichting van de nv en de bv [519](#)
 - 20.5.1 Storting bij oprichting [519](#)
 - 20.5.2 Andere oprichtingseisen [520](#)
 - 20.5.3 Oprichting in de praktijk [520](#)
 - 20.5.4 Akte van oprichting; statuten [520](#)
 - 20.5.5 Nv of bv 'in oprichting' [521](#)
 - 20.6 Organen van de nv/bv [521](#)
 - 20.6.1 Algemene vergadering [522](#)
 - 20.6.2 Het bestuur [522](#)
 - 20.6.3 Raad van commissarissen [524](#)
 - 20.7 Vertegenwoordiging [525](#)
 - 20.8 Structuurvennootschap [525](#)
 - 20.9 Ontbinding en vereffening [527](#)
 - 20.10 Europese vennootschap [528](#)
 - Vragen [530](#)
 - Casus [531](#)

- 21 Personen- en familierecht [533](#)**
 - 21.1 Wat houdt personen- en familierecht in? [534](#)
 - 21.2 Persoon [534](#)
 - 21.3 Het recht op naam [535](#)
 - 21.4 Woonplaats [536](#)
 - 21.5 Burgerlijke stand [537](#)
 - 21.5.1 Akten van de burgerlijke stand [538](#)
 - 21.5.2 Registers van de burgerlijke stand [538](#)
 - 21.6 Afstamming [538](#)
 - 21.6.1 Ontkenning van het vaderschap [539](#)
 - 21.6.2 Erkenning [540](#)
 - 21.6.3 Gerechtelijke vaststelling van het vaderschap [541](#)

- 21.6.4 Afstamming van de duomoeder 542
- 21.7 Adoptie 543
- 21.7.1 Voorwaarden 543
- 21.7.2 Adoptie van buitenlandse kinderen 544
- 21.8 Minderjarigheid 545
- 21.8.1 Leeftijdsgrens 546
- 21.8.2 Handelingsonbekwaamheid 546
- 21.8.3 Handlichting 547
- 21.8.4 Meerderjarigverklaring 547
- 21.9 Het gezag over minderjarigen 547
- 21.10 Omgangs- en informatierecht 550
- 21.11 Voogdij 551
- 21.11.1 Twee typen voogdij 551
- 21.11.2 Uitoefening van de voogdij 552
- 21.12 Curatele 553
- 21.12.1 Gronden voor curatele 553
- 21.12.2 Ondercuratelestelling 553
- 21.12.3 Handelingsonbekwaamheid van de curandus 553
- 21.12.4 Bevoegdheden van de curator 554
- 21.12.5 Publiciteit 555
- 21.13 Onderbewindstelling ter bescherming van meerderjarigen 555
- 21.13.1 Gronden voor onderbewindstelling 556
- 21.13.2 Omvang van het bewind 556
- 21.13.3 Onderbewindstelling 556
- 21.13.4 Rechtsgevolgen van het bewind 556
- 21.13.5 Bescherming wederpartij 557
- 21.14 Mentorschap ten behoeve van meerderjarigen 558
- 21.15 Huwelijk 558
- 21.16 Geregistreerd partnerschap 560
- 21.16.1 Vereisten voor het aangaan van een geregistreerd partnerschap 560
- 21.16.2 Gevolgen van het geregistreerd partnerschap 560
- 21.16.3 Beëindiging van het geregistreerd partnerschap 560
- 21.17 Huwelijksvermogensrecht 561
- 21.17.1 Aansprakelijkheid 561
- 21.17.2 Beperking van de bevoegdheden van de echtgenoten; toestemmingsvereiste 562
- 21.17.3 Wettelijke gemeenschap van goederen 564
- 21.17.4 Huwelijkse voorwaarden 573
- 21.18 Echtscheiding 574
- 21.18.1 Gronden en wijzen 574
- 21.18.2 Moment waarop de echtscheiding tot stand komt 575
- 21.18.3 Alimentatie tussen ex-echtgenoten 575
- 21.19 Scheiding van tafel en bed 576
- 21.20 Levensonderhoud 577
- 21.20.1 Vaststelling van het verschuldigde bedrag 577
- 21.20.2 Wijzigingsgronden 578
- Vragen 579
- Casus 580
- 22 Erfrecht 583**
- 22.1 Modern erfrecht 583
- 22.2 Wat is erfrecht? 584

- 22.3 Erfrecht bij versterf [584](#)
- 22.4 Het testamentaire erfrecht [588](#)
- 22.5 Erfstellingen en legaten [589](#)
- 22.6 De legitieme portie [590](#)
- 22.7 Aanvaarden en verwerpen van nalatenschappen [593](#)
- 22.8 Ongehuwd samenwonenden [594](#)
- 22.9 Boedelverdeling [595](#)
 - Vragen [596](#)
 - Casus [597](#)

23 Faillissement, surseance van betaling en schuldsanering natuurlijke personen [599](#)

- 23.1 Faillissement [601](#)
- 23.2 Gang van zaken bij de faillietverklaring [602](#)
 - 23.2.1 Op wiens initiatief kan het faillissement worden uitgesproken? [603](#)
 - 23.2.2 Vonnis [603](#)
 - 23.2.3 Wie kan failliet worden verklaard? [603](#)
- 23.3 Omvang van de failliete boedel [604](#)
- 23.4 Invloed van het faillissement op de rechtspositie van de schuldenaar [604](#)
 - 23.4.1 Wordt de wederpartij beschermd bij door de failliet onbevoegd verrichte rechtshandelingen? [605](#)
 - 23.4.2 Bevoegdheid van de failliet om als procespartij op te treden [606](#)
 - 23.4.3 Invloed van het faillissement op bestaande overeenkomsten [607](#)
- 23.5 Actio Pauliana [608](#)
- 23.6 Invloed van het faillissement op de positie van de schuldeisers [609](#)
- 23.7 Opheffing van het faillissement [611](#)
- 23.8 Vereenvoudigde afwikkeling [612](#)
- 23.9 Verificatie van de vorderingen [612](#)
- 23.10 Het akkoord [613](#)
- 23.11 De uitdeling [613](#)
- 23.12 Surseance van betaling [614](#)
 - 23.12.1 Definitieve surseance [614](#)
 - 23.12.2 Rechtsgevolgen van de surseance [615](#)
 - 23.12.3 Aanbieden van het akkoord [615](#)
 - 23.12.4 Einde van de surseance [615](#)
- 23.13 Schuldsanering natuurlijke personen [615](#)
 - 23.13.1 Aanvragen van de schuldsaneringsregeling [616](#)
 - 23.13.2 Wat houdt het schuldsaneringsregime in? [617](#)
 - 23.13.3 Enkele rechtsgevolgen van de toepassing van de schuldsaneringsregeling [618](#)
- 23.14 Komend faillissementsrecht [619](#)
 - 23.14.1 Pre-pack [619](#)
 - 23.14.2 Het onderhands of buitengerechtelijk (dwang)akkoord [620](#)
- 23.15 Europese Insolventieverordening [620](#)
 - Vragen [622](#)
 - Casus [623](#)

24 Burgerlijk procesrecht [625](#)

- 24.1 Burgerlijk procesrecht, een inleiding [626](#)
 - 24.1.1 Aard en functie van het burgerlijk procesrecht [626](#)
 - 24.1.2 Vindplaats van het burgerlijk procesrecht [267](#)
 - 24.1.3 Beginselen van het burgerlijk procesrecht [267](#)

24.1.4	Bevoegdheid van de burgerlijke rechter	634
24.1.5	Rechtsmacht (internationale bevoegdheid)	634
24.1.6	Absolute competentie	635
24.1.7	Teamcompetentie	635
24.1.8	Relatieve competentie	635
24.2	Gang van zaken bij de gewone civiele procedure	636
24.2.1	Begin van de procedure: de dagvaarding	636
24.2.2	Verstek en verschijning	637
24.2.3	Conclusie van antwoord	638
24.2.4	Reconventionele vordering	638
24.2.5	Comparitie na antwoord	639
24.2.6	Pleidooien	639
24.2.7	Bewijs	639
24.2.8	Vonnis	643
24.3	Enkele bijzondere procedures	644
24.3.1	Verzoekschriftprocedure	644
24.3.2	Kort geding	645
24.3.3	Arbitrage en bindend advies	646
24.4	De nieuwe basisprocedure	647
24.4.1	De procesinleiding	648
24.4.2	Gecombineerde procesinleiding	649
24.4.3	Verder verloop van de procedure	650
24.4.4	Uitbreiding van de procedure	650
24.5	Executie- en beslagrecht	650
24.5.1	Executie en executoriale titel	651
24.5.2	Reële executie	652
24.5.3	Executoriaal beslag	653
24.5.4	Conservatoir beslag	655
24.5.5	Rechtsgevolgen van het beslag	656
24.5.6	Indirecte dwangmiddelen: lijfswang en dwangsom	656
	Vragen	658
	Casus	659

Begrippenlijst 660

Antwoorden casus 690

Lijst van afkortingen 715

Register 717

1

Rechtshandeling en overeenkomst

- 1.1 De rechtshandeling
- 1.2 Tot stand komen van rechtshandelingen
- 1.3 De nietige en de vernietigbare rechtshandeling
- 1.4 De rechtshandeling en derden
- 1.5 De overeenkomst
- 1.6 Tot stand komen van overeenkomsten
- 1.7 Uitleg en rechtsgevolgen van overeenkomsten
- 1.8 Precontractuele verhoudingen

Dat de rechtshandeling in dit boek in het eerste hoofdstuk wordt behandeld, is geen toeval. Van het privaatrecht is de rechtshandeling de kern. Hiermee is meteen het belang van deze rechtsfiguur aangegeven. Een grondig begrip van de rechtshandeling is de basis voor kennis van, en inzicht in, de belangrijkste onderdelen van het privaatrecht.

In paragraaf 1.1 zetten we aan de hand van een groot aantal voorbeelden uiteen wat een rechtshandeling is en in paragraaf 1.2 hoe deze tot stand komt. Dit gebeurt door één of meer personen: het gaat om een menselijke handeling. Hieruit vloeit voort dat er bij de totstandkoming iets mis kan zijn of mis kan gaan. Er is bijvoorbeeld sprake van bedrog of van een misverstand. De nietige en de vernietigbare rechtshandeling worden daarom direct na de behandeling van de totstandkomingsvereisten aan de orde gesteld in paragraaf 1.3.

Aangezien de werking van de rechtshandeling niet beperkt hoeft te blijven tot de partij(en) zelf, zetten we in paragraaf 1.4 uiteen hoe en wanneer derden daarbij betrokken kunnen raken.

Er zijn verschillende soorten rechtshandelingen. Verreweg de belangrijkste is de verbintenisscheppende overeenkomst, die we in paragraaf 1.5 zullen behandelen. Contracten kunnen immers niet uit het dagelijks bestaan van particulieren, consumenten en handelpartijen worden weggedacht. De overeenkomst is als rechtshandeling aan de totstandkomingsvereisten van de rechtshandeling onderworpen, maar is als gevolg van het eigen karakter tevens aan eigen regels onderworpen. Bijzondere regels gelden wanneer de overeenkomst op elektronische wijze tot stand komt. Deze komen in

paragraaf 1.6 aan de orde. Kennis hiervan is van belang om de rechtsgeldigheid van contracten te kunnen controleren.

Partijen willen met hun overeenkomst een bepaald doel bereiken, het is hun oogmerk rechtsgevolgen in het leven te roepen. Daarbij telt echter niet alleen hun (gezamenlijke) wil, het kan ook voorkomen dat de overeenkomst als gevolg van verschil van mening tussen de betrokken partijen door een objectieve derde (de rechter) moet worden uitgelegd. Op welke wijze dit geschiedt, zetten we uiteen in paragraaf 1.7.

Tot slot hoort bij kennis over de rechtshandeling in het algemeen en de overeenkomst in het bijzonder sinds een aantal jaren ook inzicht in de omstandigheden die partijen al aan elkaar kunnen binden vóór de totstandkoming van de overeenkomst. De zogenoemde precontractuele verhoudingen komen in paragraaf 1.8 aan de orde. Kennis hiervan is van wezenlijk belang bij het voeren van onderhandelingen.

1.1 De rechtshandeling

Rechtshandeling

Centraal in het privaatrecht staat de *rechtshandeling*, dat wil zeggen: de handeling die erop *gericht* is een bepaald rechtsgevolg in het leven te roepen. De rechtshandeling moet onderscheiden worden van de handeling die niet is bedoeld om rechtsgevolgen mee te brengen en die deze ook inderdaad niet heeft. Ook zijn er rechtshandelingen die niet worden verricht met het oog op de rechtsgevolgen, maar die deze in de praktijk wel hebben. Bekijk voor deze drie categorieën de volgende voorbeelden.

VOORBEELD 1.1

- A steekt een sigaret op.
- B gooit een steen door de ruit van een school.
- C maakt zijn testament.
- D neemt ontslag als chauffeur van Q.
- E spreekt met F af dat hij het huis van F mag bewonen tegen betaling van €500 per maand.

De handeling van A is puur feitelijk; zij wordt niet verricht met het oog op een bepaald rechtsgevolg noch brengt zij enig rechtsgevolg teweeg. Zij is voor het recht irrelevant.

De handeling van B wordt evenmin verricht met het oog op een bepaald rechtsgevolg. Zij brengt echter wel rechtsgevolgen mee: B is verplicht de door hem aangerichte schade te vergoeden en wel op grond van art. 6:162 lid 1. Hij heeft een onrechtmatige daad gepleegd. Van een rechtshandeling is echter ook hier geen sprake, zelfs niet als hij de steen zou gooien louter met het oogmerk om aansprakelijk te worden gesteld en om schadevergoeding te moeten betalen. Het is de wil van de wetgever die het rechtsgevolg (schadevergoedingsplicht) in het leven roept, de wil van de handelende doet dan niet ter zake.

Met het maken van een testament daarentegen, wenst C te regelen wat er na zijn dood met zijn nalatenschap gebeurt en hierover heeft hij wel zeggenschap. C's handeling is erop gericht rechtsgevolgen in het leven te roepen (X en Y moeten opvolgen in zijn vermogen, Z krijgt zijn boeken enzovoort) en

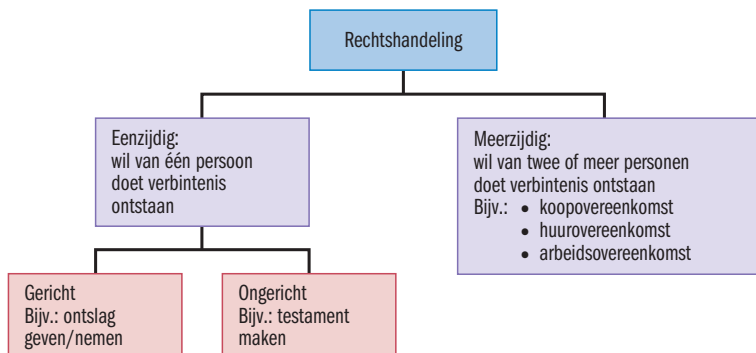
wanneer C zich aan de voorgeschreven regels houdt, worden aan zijn handeling in overeenstemming met zijn bedoeling rechtsgevolgen toegekend. Het maken van een testament is dus een rechtshandeling en wel één van het type dat men *eenzijdig* noemt: wilsverklaring van één persoon is voldoende om de rechtshandeling tot stand te brengen. De eenzijdige rechtshandeling is in dit geval *ongericht*, aangezien zij niet tot een bepaald persoon gericht is. Dat bepaalde personen daarvan wel de gevolgen ondervinden na de dood van C, is daarvoor niet van belang; de rechtshandeling komt tot stand door de wilsverklaring van één persoon, de erflater.

D, in dienst bij Q, neemt ontslag. Deze handeling is erop gericht de beëindiging van zijn dienstverband met Q teweeg te brengen. Ook ontslag nemen is een eenzijdige rechtshandeling; voldoende voor het beoogde rechtsgevolg is de wilsverklaring van één persoon. Deze eenzijdige rechtshandeling is er echter een die men *gericht* noemt. Zij is gericht tot een ander persoon, Q, met wie D een arbeidsovereenkomst gesloten had, en om geldig te zijn moet Q van de wilsverklaring kennis hebben genomen of hebben kunnen nemen (art. 3:37 lid 3).

E en F beogen met hun afspraak ieder voor zich een bepaald rechtsgevolg te realiseren. E verplicht zich maandelijks een bedrag aan F te betalen waar- tegenover hij recht krijgt op het genot van de woning, terwijl F zich verplicht deze woning ter beschikking te stellen waartegenover hij recht krijgt op de huursom. Deze rechtshandeling is *meerzijdig*: de wilsverklaring van meer dan één persoon is noodzakelijk om de rechtshandeling tot stand te brengen. Meerzijdige rechtshandelingen heten *overeenkomsten*. Er zijn verschillende soorten overeenkomsten; de belangrijkste groep wordt gevormd door de *verbintenisscheppende* of *obligatoire* overeenkomsten. De rechtshandeling E-F is zo'n verbintenisscheppende overeenkomst, en wel een huurovereenkomst waaruit voor beide partijen rechten en verplichtingen voortvloeien die men *verbintenissen* noemt; vergelijk art. 6:213; zie ook paragraaf 1.5. Het begrip verbintenis komt zowel voor in een enge betekenis, te weten de *prestatieverplichting*, als in een ruime betekenis: de vermogensrechtelijke *rechtsbetrekking* tussen twee of meer personen krachtens welke de een – de schuldenaar – verplicht is tot een bepaalde prestatie waartoe de ander – de schuldeiser – gerechtigd is.

Figuur 1.1 geeft een schematisch overzicht van de verschillende typen van rechtshandelingen.

FIGUUR 1.1 Onderverdeling rechtshandelingen

Eenzijdig

Ongericht

Gericht

Meerzijdig

De rechtshandeling in het algemeen is in de wet geregeld in titel 2 van Boek 3. De wet geeft geen definitie van de rechtshandeling, maar stelt vast waaraan moet zijn voldaan wil een geldige rechtshandeling tot stand komen. De wet kent het onderscheid tussen meerzijdige en eenzijdige, en tussen gerichte en ongerichte rechtshandelingen. Zie hiervoor art. 3:32 en 3:34 lid 2. Het onderscheid is hier met name van belang voor de vraag wat de gevolgen zijn wanneer een rechtshandeling verricht wordt door onbekwamen en personen met een geestelijke stoornis. Daarop wordt hierna in paragraaf 1.3 nader ingegaan.

Rechtshandelingen kunnen onder een tijdsbepaling of een voorwaarde worden verricht. Zie art. 3:38.

VOORBEELD 1.2

X belooft zijn kleinzoon Y in augustus dat hij hem als kerstcadeau een tablet zal geven.

VOORBEELD 1.3

P belooft zijn kleinzoon Q een tablet wanneer hij tot zijn 21ste verjaardag niet zal roken.

Tijdsbepaling

X uit voorbeeld 1.2 verricht een rechtshandeling (het schenken van een tablet) onder een *tijdsbepaling*, dat wil zeggen: de werking van de rechtshandeling is afhankelijk van een zekere toekomstige gebeurtenis waarvan het moment van intreden in dit geval vaststaat (in het voorbeeld: 25 december) maar niet hoeft vast te staan (X belooft zijn kleinzoon Y een tablet wanneer hij, X, overlijdt). P uit voorbeeld 1.3 verricht een rechtshandeling (het schenken van een tablet) onder een *voorwaarde*, dat wil zeggen: de werking van de rechtshandeling is afhankelijk van een onzekere toekomstige gebeurtenis. Q kan immers besluiten om wel te gaan roken, in welk geval hij geen aanspraak kan maken op de voorwaardelijk geschonken tablet.

Voorwaarde

Opschortende en ontbindende werking

Zowel tijdsbepaling als voorwaarde kan een opschortende en een ontbindende werking hebben. *Opschortend*: de rechtshandeling krijgt pas werking op het moment dat de toekomstige gebeurtenis plaatsvindt, zoals in voorbeeld 1.2 en 1.3 het geval is. *Ontbindend*: de rechtshandeling krijgt onmiddellijk werking, maar deze werking vervalt op het moment dat de toekomstige gebeurtenis plaatsvindt. Zie hiervoor art. 6:22. Wanneer een overeenkomst onder voorwaarde verplicht tot overdracht van een goed, vindt de levering van dat goed plaats onder dezelfde voorwaarde. Ter uitvoering van de verbintenis uit deze overeenkomst 'wordt slechts een recht verkregen dat aan dezelfde voorwaarde als die verbintenis is onderworpen', zie art. 3:84 lid 4.

VOORBEELD 1.4

P verrast zijn kleinzoon Y op zijn 18de verjaardag met een auto met de mededeling: 'Denk eraan! Tot je 21ste wordt er niet gerookt vriend! Het is de auto of de sigaret.' Wanneer Y een jaar later naar de sigaret grijpt, heeft deze gebeurtenis tot gevolg dat de schenkingsovereenkomst wegvalt. De ontbindende voorwaarde gaat in vervulling. P kan nu de auto als eigenaar van Y terug eisen. Vergelijk art. 3:84 lid 4.

1.2 Tot stand komen van rechtshandelingen

Voor het tot stand komen van een geldige rechtshandeling moet aan een aantal vereisten zijn voldaan. Vereisten worden in de wet gesteld:

- 1 aan de persoon die de rechtshandeling verricht;
- 2 aan de handeling zelf.

1.2.1 Vereisten gesteld aan de persoon die de rechtshandeling verricht

De persoon die de rechtshandeling wil verrichten, moet aan twee voorwaarden voldoen:

- 1 Hij moet handelingsbekwaam zijn (art. 3:32).
- 2 Hij moet handelingsbevoegd zijn (art. 3:43).

Ad 1 Handelingsbekwaamheid

Handelingsbekwaamheid houdt in: de geschiktheid van een persoon om voor zichzelf rechtshandelingen tot stand te brengen. Deze geschiktheid wordt door de wet in beginsel toegekend aan iedere natuurlijke persoon. Met het aangaan van rechtshandelingen kunnen echter grote belangen gemeoid zijn, en het is duidelijk dat niet ieder mens op ieder moment in zijn leven even goed in staat is zijn belangen op de juiste wijze te behartigen. Het is de taak van de overheid om deze mensen tegen zichzelf in bescherming te nemen, vandaar dat de wet zichzelf de bevoegdheid toekent vast te stellen dat bepaalde (groepen van) personen onbekwaam zijn om rechtshandelingen te verrichten. Vergelijk art. 3:32 lid 1.

Onbekwaam onder de huidige wetgeving kunnen zijn:

- minderjarigen; zie art. 1:234;
- onder curatele gestelden; zie art. 1:381 lid 2.

Minderjarigen (zij die de leeftijd van achttien jaren niet hebben bereikt) en curandi (zie voor de gronden die tot curatele kunnen leiden art. 1:378) hebben een wettelijk vertegenwoordiger die op grond van deze hoedanigheid namens hen rechtshandelingen kan verrichten, maar ook toestemming kan geven tot het zelf verrichten van bepaalde rechtshandelingen. Wanneer minderjarigen of onder curatele gestelden zonder toestemming rechtshandelingen verrichten, hangt het van het type rechtshandeling af wat daarvan de gevolgen zijn. Meerzijdige rechtshandelingen verricht door een handelingsonbekwame zijn vernietigbaar, evenals een eenzijdig gerichte rechtshandeling zoals het nemen van ontslag. Een rechtshandeling van een handelingsonbekwame die niet tot een of meer bepaalde personen gericht is, is nietig, zie art. 3:32 lid 2.

Handelings-
bekwaamheid

VOORBEELD 1.5

A, een jongen van 14 jaar, verkoopt zijn Rolexhorloge. Dit is een meerzijdige rechtshandeling die op grond van art. 3:32 lid 2 vernietigd kan (let wel, niet: moet) worden door zijn wettelijk vertegenwoordiger.

VOORBEELD 1.6

B, een meerderjarige die onder curatele is gesteld wegens een geestelijke stoornis, maakt een testament. Dit is een eenzijdige ongerichte rechtshandeling die op grond van art. 3:32 lid 2 nietig is.

VOORBEELD 1.7

C, een meerderjarige die wegens verkwisting onder curatele is gesteld, zegt de huur van zijn kamer op. Dit is een eenzijdige rechtshandeling die op grond van art. 3:32 lid 2 vernietigbaar is.

Bekwaamheid betreft de geschiktheid van een persoon in het algemeen. Minderjarigen en curandi kunnen als regel geen onaantastbare rechtshandelingen verrichten; slechts in bepaalde uitzonderingsgevallen kunnen zij dat wel. Dit is anders voor de eveneens voor een rechtshandeling vereiste handelingsbevoegdheid.

Ad 2 Handelingsbevoegdheid

Handelingsbevoegdheid houdt in: de geschiktheid van een persoon om een bepaalde rechtshandeling te verrichten. Iemand die in het algemeen bekwaam is rechtshandelingen aan te gaan (een geestelijk gezonde meerderjarige), kan in een bijzonder geval op grond van een wettelijke bepaling onbevoegd zijn deze ene rechtshandeling te verrichten. Zie hiervoor met name art. 3:43. Hier worden groepen van personen aangewezen die onbevoegd zijn met betrekking tot bepaalde rechtshandelingen. Het gaat in dit geval steeds om personen die door hun bijzondere positie in staat zouden zijn zichzelf voordelen te verschaffen. Om (schijn van) misbruik te voorkomen, bepaalt de wet dat zij bepaalde rechtshandelingen niet kunnen verrichten. Handelingen in strijd met de bepaling verricht, zijn namelijk nietig en verplichten de onbevoegde tot schadevergoeding.

Handelingsbevoegdheid**VOORBEELD 1.8**

Een rechter, werkzaam in de rechtbank Limburg, kan geen geldige koopovereenkomst sluiten met de eigenaar van een huis in Ulestraten, die met zijn buurman procedeert ter zake van de grenslijn tussen beider percelen. Vergelijk art. 3:43 lid 1 sub a.

Ook kan een deurwaarder niet overgaan tot aankoop van de piano die door hem – na beslag gelegd door een schuldeiser van de eigenaar – in het openbaar wordt verkocht. Vergelijk art. 3:43 lid 1 sub b.

1.2.2 Vereisten gesteld aan de handeling

Wil men een boot kopen, een kamer huren, een voetbalvereniging oprichten of een rekening openen bij een bank, dan komt men niet ver wanneer het bij 'willen' blijft. Deze wil moet kenbaar worden gemaakt alvorens er van een rechtshandeling sprake kan zijn: alvorens de koop gesloten wordt, de huurovereenkomst tot stand komt, de voetbalvereniging ontstaat enzovoort.

Een op een rechtsgevolg gerichte *wil die zich door een verklaring heeft geopenbaard* is dan ook het eerste vereiste dat door de wet wordt gesteld aan de handeling die erop gericht is rechtsgevolgen in het leven te roepen. Zie art. 3:33.

Dit geldt zowel voor eenzijdige als voor meerzijdige rechtshandelingen, met dien verstande dat in geval van een meerzijdige rechtshandeling sprake moet zijn van twee (of meer) op elkaar aansluitende wilsverklaringen.

Wilsverklaring

VOORBEELD 1.9

A wil een testament maken. Hij verklaart deze wil door middel van een notariële akte.

Er is een geldige eenzijdige rechtshandeling verricht als A bekwaam is om een testament te maken (zie art. 3:32).

VOORBEELD 1.10

X wil een schilderij kopen. Hij gaat naar galerie Y en raakt onder de indruk van een werk van Herman Brood. Y noemt de prijs en X pakt het genoemde geldbedrag uit zijn binnenzak.

Y verklaart door het noemen van de prijs zijn wil om het schilderij te verkopen. X verklaart zijn wil om dit schilderij te kopen door het pakken van het geldbedrag. Er is sprake van twee wilsverklaringen die op elkaar aansluiten. De rechtshandeling komt, indien aan de overige voorwaarden is voldaan, geldig tot stand.

Wilsverklaring en vorm

De wilsverklaring is in beginsel niet aan enige vorm gebonden. Een boot kan worden gekocht door middel van een mondelinge aanvaarding van een aanbod, maar ook per brief of e-mail. Zie art. 3:37 lid 1. Soms schrijft de wet echter voor een bepaalde handeling een bepaalde vorm voor. Huwelijksvoorwaarden moeten bij notariële akte worden aangegaan (art. 1:115), een concurrentiebeding moet schriftelijk worden overeengekomen (art. 7:653). In deze gevallen is de rechtshandeling op straffe van nietigheid aan de voorgeschreven vorm gebonden. Zie art. 3:39. Aan de handeling die erop gericht is rechtsgevolgen in het leven te roepen, stelt de wet dus twee voorwaarden. Zij moet:

- 1 berusten op een verklaarde wil van de handelende persoon;
- 2 als de wet dit voorschrijft, zijn verricht in de voorgeschreven vorm.

Om werking te hebben, moet de wilsverklaring de persoon tot wie zij is gericht, ook bereiken. Ook daaraan stelt de wet eisen (art. 3:37 lid 3).

VOORBEELD 1.11

A wil zijn huis verkopen voor € 330.000. Hij zet een bord 'Te Koop' in zijn tuin. Als B naar de prijs informeert, vergist A zich en vraagt € 300.000. B aanvaardt het aanbod.

VOORBEELD 1.12

C is wegens een zware depressie opgenomen in een psychiatrische inrichting. Tijdens weekendverlof verkoopt hij, zonder enig afwijkend gedrag te vertonen en voor een uitstekende prijs, zijn geliefde Porsche uit 1985.

Bij A uit voorbeeld 1.11 ontbreekt de wil om de overeenkomst te sluiten, inhoudende de verkoop van zijn huis voor de prijs van €300.000. A heeft anders gewild dan hij heeft verklaard; aan art. 3:33 is niet voldaan.

C uit voorbeeld 1.12 heeft verklaard, maar heeft juridisch gezien niet gewild. Hij handelde onder invloed van een geestelijke stoornis die hem belette zijn wil in vrijheid te bepalen. Ook hier is niet voldaan aan art. 3:33. Is, dientengevolge, in deze beide gevallen geen geldige rechtshandeling tot stand gekomen?

Het handelsverkeer zou er groot nadeel van ondervinden wanneer in alle gevallen waarin wil en verklaring elkaar niet dekken, besloten moest worden dat er geen geldige rechtshandeling tot stand kon komen. Vandaar dat art. 3:33, dat overeenstemming van wil en verklaring vooronderstelt, een hoofdregel formuleert die nader wordt genuanceerd in art. 3:35. Met betrekking tot de totstandkoming van rechtshandelingen is in de wet gekozen voor een *dubbele grondslag*:

- 1 Stemmen wil en verklaring overeen (het normale geval), dan komt de rechtshandeling tot stand op de grondslag van de verklaarde wil: vergelijk art. 3:33.
- 2 Lopen wil en verklaring uiteen, dan kan niettemin een geldige rechtshandeling tot stand komen en wel op de grondslag van het opgewekte vertrouwen; zie art. 3:35, dat luidt:

‘Tegen hem die eens anders verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, heeft opgevat als een door die ander tot hem gerichte verklaring van een bepaalde strekking, kan geen beroep worden gedaan op het ontbreken van een met deze verklaring overeenstemmende wil.’

Wanneer de wederpartij van degene wiens wil niet met zijn verklaring overeenstemt, er onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze op mocht vertrouwen dat de verklaarde wil de werkelijke wil weergaf, is de verklarende partij – ondanks zijn niet-willen en dus ondanks art. 3:33 – aan zijn verklaring gebonden. We noemen dit het *vertrouwensbeginsel*. Met betrekking tot voorbeeld 1.11 houdt dit in dat A, op grond van het bij B gewekte vertrouwen, zijn huis voor €300.000 moet overdragen. Er is op grond van art. 3:35 een geldige overeenkomst tot stand gekomen.

Ook C uit voorbeeld 1.12 is gebonden aan de gesloten overeenkomst. De koper van de Porsche mocht erop vertrouwen dat C's verklaring in overeenstemming was met zijn werkelijke wil. C gedroeg zich geheel normaal en vroeg een gangbare prijs voor de auto. Ook hier is op grond van art. 3:35 sprake van een geldig tot stand gekomen rechtshandeling.

De regel van art. 3:35 is in het belang van het handelsverkeer. De chaos zou niet te overzien zijn wanneer een partij, steeds wanneer zijn verklaring op voor de wederpartij niet kenbare wijze afwijkt van wat hij heeft gewild, een beroep zou kunnen doen op deze afwezigheid van wil, en de rechtshandeling als gevolg daarvan ongeldig zou blijken te zijn. De regel van art. 3:35 is tevens billijk ten opzichte van de handelende partijen. Iemand die anders verklaart dan hij wil, hoort het risico te dragen dat de wederpartij, die vertrouwd op de opgewekte schijn, hem aan die verklaring houdt.

Anderzijds is duidelijk dat aan de goede trouw van de wederpartij strenge eisen moeten worden gesteld. In het kader van art. 3:35 speelt art. 3:11 een belangrijke rol.

VOORBEELD 1.13

A wil zijn huis verkopen voor €330.000. B informeert naar de prijs. A stuurt een e-mail waarin hij, als gevolg van een tikfout, een bedrag van €133.000 vermeldt. B laat weten dat hij akkoord gaat.

B moet begrijpen dat het om een tikfout gaat; het is uitgesloten dat A dit huis voor dit geld kwijt wil. Onder de omstandigheden mag hij aan de verklaring van A redelijkerwijze niet de betekenis van een reëel aanbod toekennen. Ondanks zijn acceptatie is er geen overeenkomst tot stand gekomen aangezien aan art. 3:33 noch aan art. 3:35 is voldaan. Art. 3:11 brengt hiermee dat B bij A informeert of er een fout is gemaakt.

VOORBEELD 1.14

C, een psychiatrisch patiënt, verkoopt tijdens een weekendverlof onder een vloed van tranen zijn Porsche voor een normale prijs aan D. Hij vertelt dat 'ze' hem dwingen zijn 'baby' te verkopen. D zegt dat het allemaal wel los lopen en koopt de auto.

Ook D kan zich niet beroepen op art. 3:35. Het merkwaardige gedrag van C bood hem geen basis om te vertrouwen dat C's verklaring overeenstemde met zijn wil. Toch bestaat de mogelijkheid dat D eigenaar wordt van de Porsche. Wanneer wil en verklaring van elkaar afwijken als gevolg van een geestelijke stoornis, treedt namelijk de speciale regel van art. 3:34 lid 2 in werking. Dit is een regel die het heldere systeem van de dubbele grondslag, zoals dat is vastgelegd in art. 3:34 en 3:35, op fundamentele wijze doorkruist. Wanneer iemand een rechtshandeling verricht onder invloed van een geestelijke stoornis en er sprake is van een situatie waarin bij de wederpartij 'een rood lichtje moet gaan branden' (art. 3:35 is dus niet van toepassing), dan is de rechtshandeling in kwestie vernietigbaar.

Een eenzijdige rechtshandeling die niet tot een of meer bepaalde personen gericht was, wordt door het ontbreken van de wil echter nietig. Met betrekking tot voorbeeld 1.14 betekent dit dat de rechtshandeling C-D in beginsel rechtsgeldig is. D kan zich niet op art. 3:35 beroepen, en niets belet C om de koopovereenkomst in stand te laten. Het is immers mogelijk dat hij, ondanks zijn geestelijke toestand, de auto toch wilde verkopen. Was dat echter niet het geval, en handelde hij onder invloed van de stoornis, dan staat hem een beroep open op de speciale regel van art. 3:34 lid 2. Hij kan, zich beroepend op zijn geestelijke stoornis, de overeenkomst vernietigen, waarvoor hij het nodige bewijs moet bijbrengen (vergelijk voorbeeld 1.15 en 1.17), maar hij kan deze ook in stand laten. (Zie voor de vernietigbare rechtshandeling verder subparagraaf 1.3.2.)

VOORBEELD 1.15

X wordt verpleegd in een psychiatrische inrichting. Tijdens een proefverlof verkoopt hij een verzameling zilveren munten aan zijn buurman Y. Een maand later is de collectie door een plotselinge stijging van de zilverprijs bijna het dubbele waard.

De overeenkomst X-Y is geldig; zij kan door X worden vernietigd wanneer zij tot stand kwam onder invloed van zijn geestelijke stoornis. Dit moet door X worden bewezen. Zie art. 3:34 lid 1.

X moet bewijzen: *a* de stoornis zelf en *b* causaal verband tussen de stoornis en de wilsverklaring. Dit verband is aanwezig wanneer de stoornis een redelijke waardering van zijn belangen belette ofwel wanneer de verklaring onder invloed van de stoornis gedaan werd. Dit laatste wordt vermoed zo te zijn, wanneer de rechtshandeling voor de gestoorde nadelig was, tenzij dit nadeel op het tijdstip van de rechtshandeling redelijkerwijze niet was te voorzien.

Het nadeel dat X in dit geval door de verkoop lijdt – een maand later is de collectie in waarde verdubbeld – valt daar niet onder: dit nadeel was op het tijdstip van de verkoop redelijkerwijze niet te voorzien; zie lid 1 laatste zinsnede.

Betekent dit nu ook dat X hoe dan ook aan de koop gehouden kan worden? Nee. In gevallen van 'onvoorzienbaar nadeel' blijven voor de gestoorde de overige mogelijkheden om te vernietigen – vanzelfsprekend – aanwezig. Het nadeel levert in dit geval niet het vermoeden op dat X onder invloed van de stoornis heeft gehandeld. Maar hij mag wel bewijzen dat de stoornis hem belette zijn belangen op juiste wijze te waarderen of dat zijn verklaring dat hij wilde verkopen onder invloed van de stoornis werd afgelegd.

Het verschil verklaard

Wanneer de verklaring van een partij bij een overeenkomst niet overeenstemt met zijn op rechtsgevolg gerichte wil, en de wederpartij weet dit, is er in beginsel geen overeenkomst tot stand gekomen.

Wanneer de wederpartij daarentegen weet dat hij met een geestelijk gestoorde een overeenkomst sluit, is er wel sprake van een geldige overeenkomst. Deze is echter vernietigbaar. Wanneer iemand anders verklaart dan hij wil, kan dit verschillende oorzaken hebben. Er kan sprake zijn van vergissing, verspreking, verschrijving, simulatie, scherts en misverstand. In al deze gevallen ontbreekt de wil en kan de rechtshandeling uitsluitend tot stand komen via de bepaling die opgewekt vertrouwen honoreert. Slechts wanneer de oorzaak van de afwijkende wilsverklaring is gelegen in een geestelijke stoornis is dit anders en kan er, eventueel, een vernietigbare rechtshandeling tot stand komen.

Vanwaar dit verschil? Twee voorbeelden maken het duidelijk.

VOORBEELD 1.16

A toont in zijn etalage een koffer die €150 kost. Door een slordigheid van de etaleur vermeldt het kaartje een prijs van €1,50. B wil de koffer voor die prijs kopen.

VOORBEELD 1.17

X is een alcoholicus die niet onder curatele is gesteld. Van tijd tot tijd belet het chronisch gebruik van alcohol hem zijn belangen naar behoren te behartigen. Y is daarvan op de hoogte. X verkoopt zijn hond aan Y.

A uit voorbeeld 1.16 heeft zich duidelijk niet willen verbinden voor een tegenprestatie van €1,50. B heeft daar niet op mogen vertrouwen. Hier past slechts één oplossing: er is geen overeenkomst tot stand gekomen.

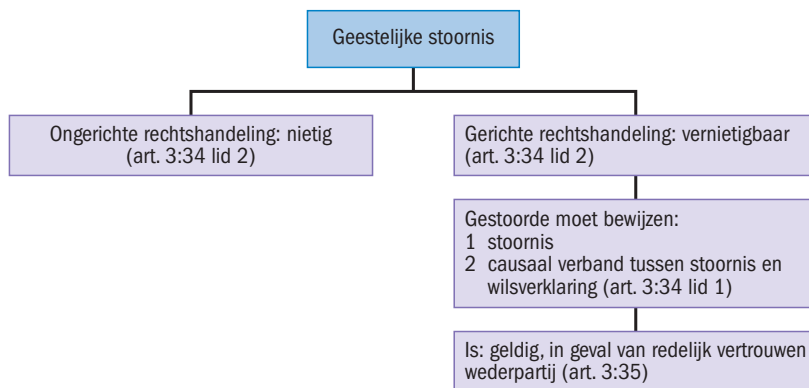
X uit voorbeeld 1.17 echter, heeft er belang bij dat hij ondanks zijn alcoholisme en de daaruit voortvloeiende momenten van geestelijk onvermogen, normaal aan het rechtsverkeer kan deelnemen. Het is niet in zijn belang dat de rechtshandelingen die hij aangaat met personen die van zijn gebrek op de hoogte zijn, om die reden nietig worden verklaard. Niet alle rechtshandelingen van blijvend of tijdelijk gestoorde behoeven immers onder invloed van die stoornis te staan. De bescherming van de geestelijk gestoorde gaat ver genoeg wanneer hij de mogelijkheid heeft om een rechtshandeling, indien gewenst, achteraf te vernietigen. Hij zal dan wel moeten aantonen dat deze rechtshandeling onder invloed van de stoornis verricht werd. Bewezen moeten worden:

- 1 de stoornis zelf;
- 2 causaal verband tussen stoornis en verklaring.

Zie hiervoor art. 3:34 lid 1 (zie subparagraaf 1.3.2).

De betekenis van de geestelijke stoornis voor de geldig tot stand gekomen rechtshandeling is in figuur 1.2 in beeld gebracht.

FIGUUR 1.2 Geestelijke stoornis als vernietigingsgrond

Het misverstand

Een bijzonder geval van het uiteenlopen van wil en verklaring doet zich voor wanneer bij de totstandkoming van een rechtshandeling sprake is van een misverstand.

VOORBEELD 1.18

A verhuurt aan B 'de eerste etage' van zijn woning. A heeft de begane grond, B de daarboven gelegen verdieping op het oog.

Hier doen zich met betrekking tot de vraag of er een overeenkomst tot stand is gekomen, niet twee maar drie mogelijkheden voor:

- 1 Er is in het geheel geen overeenkomst tot stand gekomen (beide partijen behoorden te beseffen dat de wilsverklaringen niet op elkaar aansloten).
- 2 Er is een overeenkomst gesloten met betrekking tot de begane grond (het vertrouwen van A dat ook B dit wilde, wordt gehonoreerd).
- 3 Er is een overeenkomst gesloten met betrekking tot de eerste verdieping (het vertrouwen van B dat ook A dit wilde, wordt gehonoreerd).

Hoe men in een voorkomend geval het antwoord vindt op de vraag of er al dan niet een rechtshandeling tot stand is gekomen en zo ja, van welke inhoud, is door de Hoge Raad aangegeven in het befaamde arrest inzake Bunde-Erckens, HR 17 december 1976, NJ 1977, 241. De Hoge Raad overweegt:

'dat immers, indien partijen die een overeenkomst wensen te sluiten, daarin een voor misverstand vatbare uitdrukking bezigen, die zij elk in verschillende zin hebben opgevat, het antwoord op de vraag of al of niet een overeenkomst tot stand is gekomen, in beginsel afhangt van wat beide partijen over en weer hebben verklaard en uit elkaars verklaringen en gedragingen, overeenkomstig de zin die zij daaraan in de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mochten toekennen, hebben afgeleid;

dat daarbij onder meer een rol kan spelen: *a* of de betekenis waarin de ene partij de uitdrukking heeft opgevat meer voor de hand lag dan die waarin de ander haar heeft opgevat; *b* of, indien deze uitdrukking een vaststaande technische betekenis heeft, de partij die van deze betekenis is uitgegaan, mocht verwachten dat ook de andere partij deze betekenis zou kennen; *c* of de andere partij zich had voorzien van deskundige bijstand en de wederpartij mocht verwachten dat deze die betekenis kende en die andere partij daaromtrent voorlichtte; *d* of één der door partijen aan de uitdrukking gehechte betekenissen zou leiden tot een resultaat dat met hetgeen partijen met de overeenkomst beoogden minder goed zou zijn te rijmen;'

Hier wordt, uitgaande van het vertrouwensbeginsel zoals dat in art. 3:35 is neergelegd, voor de gecompliceerde rechtsvraag die zich in geval van misverstand kan aandienen, door de Hoge Raad aan de lagere rechter een methode voorgoedhouden waarmee een juiste benadering van de problematiek en tevens uniformiteit van de rechtspraak op dit punt verkregen kunnen worden.

VOORBEELD 1.19

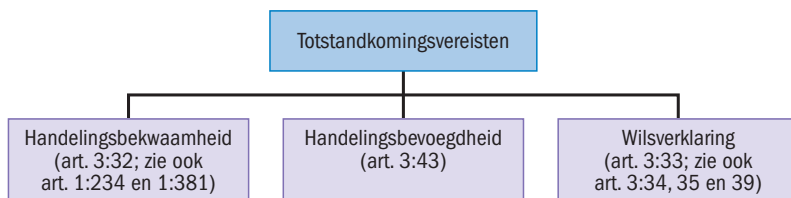
A schenkt haar schoondochter B een aantal kostbare juwelen. A lijdt aan beginnende dementie, hetgeen B niet wist of kon weten.

A kon haar wil niet bepalen zodat de schenkingsovereenkomst niet voldoet aan het in art. 3:33 gestelde vereiste. Is er echter een overeenkomst tot stand gekomen op grond van het bij B gewekte vertrouwen? Art. 3:35 stelt aan de wederpartij van degene die anders verklaarde dan hij in feite wilde, slechts de voorwaarde dat hij onder de omstandigheden redelijkerwijze mocht aannemen dat een verklaring van een bepaalde inhoud tot hem werd

gericht. Een tegenprestatie van zijn kant is voor zijn bescherming niet vereist. Naar de letter van de wet zou B dus onder deze omstandigheden een beroep kunnen doen op bescherming van het bij haar gewekte vertrouwen. Maar 'voor niets gaat de zon op'. Van B wordt, vanwege het feit dat haar een voordeel in de schoot geworpen wordt, extra waakzaamheid gevraagd. Zij mag in dit geval minder snel aannemen dat A weet wat zij doet. Dat is anders wanneer zij van de dementerende schoonmoeder een aanbod accepteert om de juwelen voor een redelijke prijs over te nemen.

De totstandkomingsvereisten van de rechtshandeling zijn in figuur 1.3 in beeld gebracht.

FIGUUR 1.3 Totstandkoming rechtshandelingen

Moment totstandkoming rechtshandeling

De rechtshandeling komt tot stand door een wilsverklaring. Met betrekking tot meezijdige rechtshandelingen en eenzijdige gerichte rechtshandelingen moet hieraan worden toegevoegd dat deze wilsverklaring om werking te hebben de persoon tot wie zij is gericht moet hebben bereikt. Wanneer B schriftelijk reageert op een aanbod van A, zal de overeenkomst – die tot stand komt door een aanbod en de aanvaarding daarvan, zie art. 6:217 – tot stand komen op het moment dat de brief van B bij A arriveert. Dit geldt ook wanneer A de brief drie dagen lang ongeopend laat liggen ofwel deze pas vindt wanneer hij twee weken later van vakantie terugkeert. Van belang is niet het moment waarop de brief wordt geschreven of verzonden noch het moment waarop van de inhoud kennis wordt genomen: het gaat om het moment waarop de verklaring de wederpartij heeft bereikt. Zie art. 3:37 lid 3. Echter: een verklaring die een persoon niet bereikt, wordt geacht hem bereikt te hebben wanneer:

- 1 hij zelf, of een ander voor wie hij aansprakelijk is, oorzaak is van het feit dat de verklaring hem niet of niet tijdig bereikte, ofwel
- 2 dit op andere gronden voor zijn risico behoort te komen.

VOORBEELD 1.20

A doet B wegens plaatsgebrek een uitzonderlijk aanbod: hij wil 10.000 bliken hondenvoer leveren met 50% korting. In zijn brief verzoekt hij om onmiddellijke schriftelijke reactie op zijn aanbod. B reageert op de gevraagde wijze. A heeft echter op zijn postpapier niet vermeld dat hij een nieuw kantoor heeft betrokken. De brief aan zijn oude adres bereikt hem niet; hij verkoopt de partij twee dagen later aan X.

De overeenkomst A-B komt door acceptatie van B – die A door diens eigen tekortkoming niet heeft bereikt – tot stand op het moment dat de brief op A's oude adres wordt bezorgd. Wanneer A door zijn overeenkomst met X en de daarop gevolgde levering de overeenkomst A-B niet kan nakomen, pleegt hij ten opzichte van B wanprestatie. Er is een overeenkomst A-B tot stand gekomen door de aanvaarding van B, ook al heeft deze aanvaarding A niet werkelijk bereikt. Zie art. 3:37 lid 3. B kan schadevergoeding vorderen.

Onjuist overgebrachte verklaringen

De afzender van een verklaring kan voor de overbrenging gebruikmaken van een andere persoon. Wanneer deze de verklaring onjuist overbrengt, hangt het van de omstandigheden af voor wiens rekening deze fouten komen.

VOORBEELD 1.21

A doet B een uitzonderlijk aanbod. Hij verzoekt om onmiddellijke reactie. B zegt zijn secretaresse het aanbod te aanvaarden. Zij geeft door dat B het aanbod niet kan aanvaarden.

De fout in de verklaring van B uit voorbeeld 1.21 aan A komt voor zijn, B's, rekening. Hij heeft de persoon die de verklaring foutief overbracht, zelf aangewezen. Er komt geen overeenkomst A-B tot stand. Zie art. 3:37 lid 4.

1.3 De nietige en de vernietigbare rechtshandeling

De wet stelt aan de geldige totstandkoming van de rechtshandeling een aantal vereisten. Wordt aan één daarvan niet voldaan, dan kan dit drie gevolgen hebben. Al naar de aard van het gebrek is de rechtshandeling:

- 1 nietig;
- 2 vernietigbaar;
- 3 niettemin geldig.

Nietig

Nietig is de rechtshandeling in geval van gebreken die de openbare orde raken.

Het is A niet toegestaan zijn kind aan B te verkopen. Een overeenkomst van deze inhoud kan door partijen, hoezeer zij daar ook overeenstemming over bereiken, niet tot stand worden gebracht. Een geestelijk gestoorde kan geen testament maken. Een notaris kan niet het huis kopen en verkrijgen dat hij in het openbaar moet veilen. In al deze gevallen is het gebrek in de rechtshandeling zo fundamenteel in strijd met de rechtsorde, dat nietigheid als sanctie geboden is. Alle gevallen waarin op een gebrek in een rechtshandeling nietigheid is gesteld, hebben gemeen dat het algemeen belang bij nietigheid het partijbelang bij geldigheid overstijgt. Niet de wil van partijen maar de wil van de overheid moet de doorslag geven. Men spreekt hier van *nietigheid van rechtswege*.

Van rechtswege

Vernietigbaar

Vernietigbaar is de rechtshandeling in geval van gebreken die de handelende persoon raken. Het is de taak van de overheid de zwakkeren in de samenleving tegen zichzelf in bescherming te nemen, maar het is aan de zwakkere zelf (of zijn wettelijk vertegenwoordiger) om uit te maken of hij deze bescherming in een speciaal geval al dan niet wil aanvaarden. Een

minderjarige kan zijn kostbare Rolexhorloge verkopen. Het is voor zijn bescherming niet noodzakelijk deze rechtshandeling nietig te verklaren. Hij kan zijn Rolexhorloge echter niet onaantastbaar verkopen: een meerzijdige rechtshandeling van een minderjarige is *vernietigbaar*, dat wil zeggen: voorlopig rechtsgeldig. Iemand die door zijn wederpartij bij de onderhandelingen betreffende de verkoop van een huis wordt bedrogen, moet de kans hebben deze rechtshandeling op grond van dat bedrog aan te tasten. Hij moet echter ook, wanneer hij dat zou willen, de overeenkomst in stand kunnen laten. Een overeenkomst aangegaan onder invloed van bedrog is vernietigbaar. Vernietiging vindt plaats door de persoon die zich op de vernietigbaarheid beroepen mag, of door de rechter.

Een gebrekkig tot stand gekomen rechtshandeling kan onder omstandigheden *niettemin geldig* zijn. Hiervan kan sprake zijn in de gevallen van art. 3:40 lid 3, namelijk wanneer de wet een bepaalde rechtshandeling verbiedt maar het gebrek te gering is om daaraan de sanctie van nietigheid te verbinden. Men denke aan de verkoop van bijvoorbeeld een brood ná de wettelijke sluitingstijd.

Niettemin geldig

1.3.1 Nietige rechtshandelingen

Hierna worden oorzaken en gevolgen van nietige rechtshandelingen aan de orde gesteld.

Oorzaken van de nietige rechtshandeling

Oorzaken die tot gevolg hebben dat het rechtsgevolg waarop een rechtshandeling was gericht niet tot stand komt, kunnen onder andere zijn gelegen in:

- 1 het ontbreken van een met de verklaring overeenstemmende wil;
- 2 strijd met de openbare orde en met de wet;
- 3 de handelingsonbevoegdheid van een persoon.

Ad 1 Ontbreken van een met de verklaring overeenstemmende wil

Zie hiervoor subparagraaf 1.2.2.

Ad 2 Nietigheid als gevolg van strijd met de wet en de openbare orde

Een rechtshandeling moet, op straffe van nietigheid, wat strekking en inhoud betreft beantwoorden aan de door de openbare orde en goede zeden gestelde normen. Zie art. 3:40 lid 1. Het betreft hier normen van ongeschreven recht die in de Nederlandse samenleving algemeen worden aangevaard.

VOORBEELD 1.22

X komt met Y overeen dat hij tegen betaling van €5.000 zijn minderjarige dochter toestemming zal geven met Y te trouwen.

De verklaringen van X en Y zijn strijdig met de openbare orde of de goede zeden; de overeenkomst is op grond daarvan nietig. Ook strijd met de wet kan nietigheid tot gevolg hebben.

VOORBEELD 1.23

P verkoopt aan Q een kilo heroïne.

Deze overeenkomst is in strijd met de wet, die handel in heroïne verbiedt, en valt als zodanig onder de werking van art. 3:40 lid 2. De overeenkomst P-Q is nietig.

Ad 3 Nietigheid als gevolg van handelingsonbevoegdheid

In subparagraaf 1.2.1 is reeds uiteengezet wat moet worden verstaan onder handelingsbevoegdheid. Wordt een rechtshandeling verricht door iemand die daartoe onbevoegd is, dan is deze nietig. Zie art. 3:43.

Gevolgen van de nietigheid van rechtswege

Nietige rechtshandelingen blijven van de aanvang af zonder effect voor het recht. Beroep op nietigheid voor de rechter is niet noodzakelijk: deze moet ambtshalve de nietigheid vaststellen. Hetgeen op grond van een nietige rechtshandeling is verricht, kan als onverschuldigd betaald worden teruggevorderd.

VOORBEELD 1.24

P betaalt Q € 10.000 om van haar toestemming te verkrijgen met haar dochter te trouwen.

De overeenkomst P-Q is nietig wegens strijd met de openbare orde. P kan de € 10.000 als onverschuldigd betaald van Q terugvorderen; zie art. 6:203.

1.3.2 Vernietigbare rechtshandelingen

Hierna worden oorzaken en gevolgen in geval van vernietigbare rechtshandelingen aan de orde gesteld.

Oorzaken van de vernietigbare rechtshandeling

Oorzaken die tot gevolg hebben dat het rechtsgevolg waarop een rechtshandeling was gericht niet onaantastbaar tot stand komt, kunnen zijn gelegen in:

- 1 onbekwaamheid;
- 2 geestelijke stoornis;
- 3 wilsgebreken.

Rechtshandelingen onder invloed van dergelijke gebreken verricht, zijn *vernietigbaar*. Vernietigbaarheid is gegeven ter bescherming van bepaalde groepen van personen en alleen zichzelf of hun wettelijke vertegenwoordigers kunnen dan ook – ter bescherming van hun belangen – de verrichte rechtshandeling aantasten. De wederpartij van dergelijke personen heeft geen keus: zij blijft gebonden wanneer er niet wordt vernietigd en kan zich tegen eventuele vernietiging niet verzetten. Aan haar belangen wordt tegemoetgekomen door de bepaling van art. 3:55. De wederpartij kan de onzekere situatie waarin zij zich bevindt opheffen door aan hem die de vernietiging tot stand kan brengen, een redelijke termijn te stellen waarbinnen deze zich kan uitspreken over de vraag of hij wel of niet gebruik zal maken van zijn bevoegdheid tot vernietiging.

Ad 1 Vernietigbaarheid als gevolg van onbekwaamheid

Een meezijdige rechtshandeling van een juridisch onbekwame is vernietigbaar. Zie art. 3:32 lid 2 en zie ook subparagraaf 1.2.1, voorbeeld 1.5.

De wettelijk vertegenwoordiger van de onbekwame heeft de keus om de overeenkomst in stand te laten ofwel deze te vernietigen. Zie hiervoor art. 3:49 e.v.

Bij een oordeel over overeenkomsten die door minderjarigen worden gesloten, mag men art. 1:234 niet over het hoofd zien. Hierin wordt, als uitzondering op de hoofdregel van art. 3:32 lid 2 dat onbekwamen geen *onaantastbare* rechtshandelingen kunnen verrichten, vastgesteld dat minderjarigen onder bepaalde omstandigheden daartoe wél bekwaam zijn en wel in de volgende gevallen.

Wanneer A met toestemming van zijn vader (de wettelijk vertegenwoordiger) een zeilboot koopt, kan de overeenkomst niet worden vernietigd, aangezien A in dit geval niet onbekwaam is (lid 1). In dat geval moet het wel steeds gaan om een bepaalde overeenkomst of om een bepaald doel waartoe de minderjarige bekwaamheid wordt verleend (lid 2). Het is dus niet mogelijk dat de vader van A diens onbekwaamheid onbeperkt opheft door toestemming 'voor alle rechtshandelingen die hij verrichten zal'.

In lid 3 gaat de wet echter zelf een hele stap in die richting met de bepaling dat toestemming aan de minderjarige 'verondersteld wordt' te zijn verleend met betrekking tot rechtshandelingen ten aanzien waarvan in het maatschappelijk verkeer gebruikelijk is dat minderjarigen van zijn leeftijd deze zelfstandig verrichten. Dat wil zeggen dat een 17-jarige met een uitkering bekwaam is om zelfstandig een kamer te huren, een scooter te kopen en zich in te schrijven voor een computercursus. Hierbij gelden echter wel bepaalde marges. Dit type rechtshandelingen wordt door minderjarigen algemeen verricht, maar dat maakt ze niet geheel algemeen onaantastbaar. Zo zal veel afhangen van de prijs. Het huren van een luxeappartement voor €1.800 per maand, het kopen van een geluidsinstallatie of van muziekinstrumenten voor de prijs van €15.000 en het aangaan van verplichtingen met betrekking tot een cursus van twee weken die enige duizenden euro's kost, zullen niet onaantastbaar kunnen plaatsvinden.

Dit alles betekent dus dat ondanks de open regel van art. 1:234 elke rechtshandeling van een minderjarige in geval van geschil zorgvuldig moet worden getoetst: is de rechtshandeling *ook in deze vorm* gebruikelijk voor iemand van die leeftijd?

Ad 2 Vernietigbaarheid als gevolg van een geestelijke stoornis

Een meezijdige rechtshandeling van een feitelijk onbekwame is vernietigbaar (art. 3:34 lid 2). Zie hiervoor subparagraaf 1.2.2.

Ad 3 Vernietigbaarheid als gevolg van een wilsgebrek

Wanneer er sprake is van het uiteenlopen van wil en verklaring (in geval van geestelijke stoornis, vergissing enzovoort) is er niet voldaan aan het vereiste van art. 3:33. Voor de vraag of er niettemin een rechtshandeling tot stand is gekomen, is het eventueel opgewekte vertrouwen van de wederpartij doorslaggevend.

Hiervan te onderscheiden is het geval waarin wil en verklaring elkaar wel dekken maar waarin de wil op gebrekkige wijze – onder invloed van bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden of dwaling – tot stand is gekomen. Zie art. 3:44 en art. 6:228.

In deze gevallen gaat het steeds om een 'zwakke' partij die door de wet op deze wijze wordt beschermd. Bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden en dwaling worden gezamenlijk *wilsgebreken* genoemd omdat in al deze gevallen de wil van degene die tot vernietigen bevoegd is, op onzuivere wijze is gevormd, onder invloed van de wederpartij.

Bedreiging. Van bedreiging is sprake wanneer iemand een ander beweegt tot het aangaan van een rechtshandeling door hem of een derde (zijn vrouw, kinderen) onrechtmatig met nadeel te bedreigen; zie art. 3:44 lid 2.

VOORBEELD 1.25

A wenst een gokautomatenhal te openen in de binnenstad van Zwolle. Hij laat zijn oog vallen op het pand waarin B een café heeft. B wil niet verkopen. A laat hem weten dat caféruziezies snel zijn uitgelokt en geeft hem enige voorproefjes met de daaraan verbonden vernielingen van het interieur. B verkoopt het pand.

B heeft de overeenkomst gewild. Zijn wil is echter gevormd onder invloed van de bedreiging door A. Dit leidt tot vernietigbaarheid van de rechtshandeling. B kan dus wanneer hij daartoe behoefte voelt, de koopovereenkomst vernietigen. Wanneer de gesloten overeenkomst hem echter al met al toch niet slecht uitkomt, kan hij dat ook nalaten.

Van bedreiging in de zin van deze bepaling is ook sprake wanneer bijvoorbeeld iemand tot een rechtshandeling wordt bewogen onder druk van het feit dat de wederpartij dreigt mededelingen van persoonlijke aard aan zijn werkgever (hij is elders wegens diefstal ontslagen) of zijn levenspartner (hij heeft een vorige partner mishandeld en bestolen en heeft daarvoor in de gevangenis gezeten) door te geven. De bedreiging moet wel zodanig zijn dat een redelijk oordelend mens erdoor beïnvloed kan worden. Wanneer X zo labiel is dat alles hem angst aanjaagt (gedreigd wordt dat wanneer hij niet wekelijks een bedrag van €100 op tafel legt, aan zijn werkgever wordt verteld dat hij elk weekend twintig biertjes drinkt), is dat een hem persoonlijk betreffende omstandigheid die de betaling niet aantastbaar kan maken.

Bedrog. Zie voor de omschrijving van het begrip ‘bedrog’ art. 3:44 lid 3. Ook bedrog is grond voor vernietiging.

VOORBEELD 1.26

C zoekt een boerderij met grond om een manege te beginnen. D biedt zijn boerderij met 5 hectare grond te koop aan. D, gemeenteraadslid, weet dat volgens een bestaand gemeentelijk bouwplan de boerderij binnenkort zal worden gesloopt, een feit waarover hij zorgvuldig zwijgt. C koopt de boerderij.

D heeft bedrog gepleegd. C heeft overeenkomstig zijn wil verklaard de boerderij te kopen, maar zijn wil werd onder invloed van het bedrog van D op onzuivere wijze gevormd.

Van bedrog kan sprake zijn in geval van een opzettelijke verzwijging als in dit geval, maar ook in geval van een onjuiste mededeling en een ‘andere kunstgreep’. Van het laatste is sprake wanneer iemand opzettelijk misleid wordt om hem te bewegen tot het aangaan van een rechtshandeling.

VOORBEELD 1.27

X wil zijn auto 'als nieuw' verkopen en zet de kilometerteller enige duizenden kilometers terug, of hij vervalst de datum van een enige jaren oud ANWB-rapport. In beide gevallen is er sprake van een kunstgreep die bedrog inhoudt.

Het komt vaak voor dat dezelfde feiten naast bedrog ook dwaling opleveren. In de praktijk zal de bedrogene dan primair een beroep op bedrog en subsidair een beroep op dwaling doen. 'Het verzwijgen van een mededeling' bijvoorbeeld, moet in geval van bedrog opzettelijk hebben plaatsgevonden, zie art. 3:44 lid 3. Dat er met opzet is gehandeld, zal door de bedrogene bewezen moeten worden. Lukt dit, dan staat vast dat er een onrechtmatige daad is gepleegd, zodat tevens schadevergoeding gevraagd kan worden. In het merendeel van de gevallen kan opzet echter niet worden bewezen. In dat geval resteert dan een beroep op dwaling, waarvoor opzet niet vereist is, zie art. 6:228 lid 1 sub a en b.

Misbruik van omstandigheden. Zie voor misbruik van omstandigheden als grond voor vernietigbaarheid art. 3:44 lid 4.

Van misbruik is sprake wanneer iemand die ten opzichte van een ander een zwakke positie inneemt, een rechtshandeling verricht die hij onder normale omstandigheden niet zou hebben verricht. Vereist is dat de ander weet of moet begrijpen dat het slachtoffer door de bijzondere omstandigheden tot het verrichten van de rechtshandeling wordt bewogen en dat de ander hem daarvan zou moeten weerhouden. Niet vereist is dat de rechtshandeling voor het slachtoffer nadelig is, maar aanwezigheid, aard en omvang van het nadeel zullen wel een belangrijke rol spelen in het kader van de vraag of de ander het slachtoffer had moeten tegenhouden.

De Hoge Raad heeft op 5 februari 1999 (NJ 1999, 652) beslist over een geval waarin een werknemer had ingestemd met de beëindiging van zijn arbeidsovereenkomst door tijdens het gesprek, dat drie vertegenwoordigers van de werkgever met hem hadden, een schriftelijke verklaring van instemming te ondertekenen. Er was sprake van misbruik van omstandigheden omdat de werknemer onvoorbereid het gesprek was ingegaan en door de werkgever niet was gewaarschuwd dat het gesprek over beëindiging van het dienstverband zou gaan, de werknemer geen ervaren onderhandelaar was en niet deskundig was op het gebied van beëindiging van een dienstverband en de werkgever een overwichtspositie had. De werkgever had de werknemer tijd moeten geven om zich te beraden en advies in te winnen.

Dwaling. Alle rechtshandelingen die onder invloed van bedreiging, bedrog en misbruik van omstandigheden tot stand komen, kunnen als gevolg van het feit dat de wil van de handelende persoon gebrekkig werd gevormd vernietigd worden.

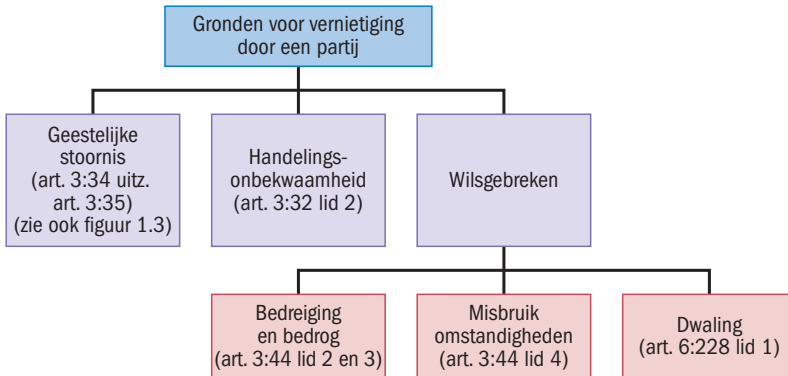
Een vierde wilsgebrek, dwaling, doet zich voornamelijk voor met betrekking tot meerzijdige rechtshandelingen en is niet geregeld in Boek 3 maar bij de overeenkomst in Boek 6.

Zie art. 6:228 en voorts subparagraaf 1.6.4 over dwaling.

Een vernietigbare rechtshandeling wordt vernietigd door een buitengerech-
telijke verklaring of door een rechterlijke uitspraak. Zie art. 3:49. Degene die
tot vernietigen bevoegd is, heeft in beginsel de keus. De eerste mogelijk-
heid is gemakkelijker; een aangetekend schrijven is bijvoorbeeld een goede
en snelle methode. Maar bij een onwillige tegenpartij is de tweede mogelijk-
heid onvermijdelijk.

In figuur 1.4 staan de gronden vermeld die een partij bij een overeenkomst
de mogelijkheid bieden de rechtshandeling te vernietigen.

FIGUUR 1.4 Vernietigingsgronden rechtshandeling

Gevolgen van de vernietiging

Vernietiging heeft terugwerkende kracht; zie art. 3:53 lid 1. Vernietiging heeft dus tot gevolg dat de rechtshandeling van de aanvang af nietig is geweest.

VOORBEELD 1.28

A heeft aan B een aanzienlijke som geld geleend en ontvangt daarover een rente van 10% per jaar. Op 1 januari scheldt hij B zijn schuld kwijt op grond van verklaringen van B die achteraf bedrog blijken op te leveren.

Eind september ontdekt A dit bedrog en vernietigt hij de kwijtschelding door middel van een schriftelijke verklaring aan B.

De vernietiging werkt terug tot het moment van de kwijtschelding, zodat de kwijtschelding geacht wordt nooit plaatsgevonden te hebben. B is aan A achteraf bezien alsnog rente verschuldigd over de maanden januari tot en met september.

De rechtshandeling die na vernietiging steeds nietig blijkt te zijn geweest, heeft voor het overige gevolgen die dezelfde zijn als bij de nietigheid van rechtswege. Wat onverschuldigd is betaald, kan worden teruggevorderd. Is een goed overgedragen op grond van een vernietigde titel, dan is de vreemder steeds rechthebbende gebleven.

1.4 De rechtshandeling en derden

Eerder in dit hoofdstuk, in subparagraaf 1.2.2, werd gesproken over het vertrouwensbeginsel, vervat in art. 3:35. Iemand verkoopt een huis maar verklaart anders dan hij in werkelijkheid wil. Voor de vraag of er al dan niet een geldige rechtshandeling tot stand is gekomen, is het eventueel bij de wederpartij gewekte vertrouwen van doorslaggevend belang. Het gaat in deze gevallen om vertrouwen dat bij een *wederpartij* is gewekt. A biedt B een zaak te koop aan voor een bepaalde prijs, B vertrouwt dat A verklaarde overeenkomstig zijn bedoelingen.

Hiervan moet worden onderscheiden het geval waarin een *derde* in vertrouwen op een verklaring of gedraging van *anderen* een bepaalde rechtsbetrekking verkeerd beoordeelt en op grond daarvan handelt. Onder omstandigheden wordt een dergelijke derde beschermd door art. 3:36.

Derden-
bescherming

VOORBEELD 1.29

C woont een gesprek bij tussen A en B waarin A verklaart dat hij zijn paard aan B zal verkopen. C treft het bedoelde paard korte tijd later aan bij B, huurt het voor een periode van een jaar en betaalt vooruit. Echter, de koopovereenkomst gaat niet door. A is nog eigenaar, en wil het paard ogenblikkelijk terughalen. Hij erkent de huurovereenkomst B-C niet.

Mocht C op deze verklaring van A tegenover B vertrouwen en kan diens gevolge tegenover hem geen beroep worden gedaan op de onjuistheid van zijn veronderstelling dat B eigenaar was geworden? Het antwoord moet in art. 3:36 worden gezocht.

Veel gevallen die onder de werking van dit artikel vallen, betreffen het volgende.

VOORBEELD 1.30

A ondertekent een schuldbekentenis waarin staat vermeld dat hij van B €10.000 heeft geleend. In feite heeft hij van B slechts €5.000 geleend. B draagt op grond van deze akte zijn vordering op A voor €9.500 over aan C.

Als derde heeft C op grond van de schuldbekentenis redelijkerwijze mogen aannemen dat A aan B €10.000 schuldig was. Hij heeft zich in redelijk vertrouwen op de juistheid van die veronderstelling de vordering tegen betaling van €9.500 laten overdragen. Ten opzichte van C kan door A geen beroep worden gedaan op de onjuistheid daarvan. C verkrijgt een vordering op A, groot €10.000. Men spreekt hier van derdenbescherming.

Voor verschillende gevallen van derdenbescherming zijn in de wet speciale regels opgenomen. Deze gevallen betreffen voornamelijk de verkrijging van goederen uit handen van een beschikkingsonbevoegde, bijvoorbeeld iemand koopt een gestolen fiets of computer van een niet-eigenaar. Wordt hij beschermd? Vergelijk art. 3:86 en 88 en 3:24 e.v. Deze artikelen zijn alle toegesneden op *specifieke* situaties.

Art. 3:36 geeft daarnaast een *algemene* regel, zoals kan worden afgeleid uit de verschillende voorbeelden hiervoor. Het houdt een hoofdregel in – derden worden onder omstandigheden beschermd tegen door verklaringen of gedragingen opgewekte schijn – en is daarom in veel situaties van toepassing. Het kan ook worden gezien als een restbepaling die van toepassing is wanneer een bepaald geval niet een eigen regeling heeft gekregen.

1.5 De overeenkomst

Verbintenis-scheppende overeenkomst

De meest voorkomende rechtshandeling is de *verbintenisscheppende* overeenkomst. Dit is een rechtshandeling van het type dat meezijdig wordt genoemd: de wilsverklaring van meer dan één persoon is noodzakelijk om de rechtshandeling tot stand te brengen. Dit komt tot uitdrukking in de definitie die art. 6:213 lid 1 van de overeenkomst geeft:

‘Een overeenkomst in de zin van deze titel is een meezijdige rechtshandeling, waarbij een of meer partijen jegens een of meer andere een verbintenis aangaan.’

Voorbeelden van overeenkomsten zijn: koop, huur, ruil, schenking. Hiervoor zijn steeds (minstens) twee partijen noodzakelijk. Wanneer A zijn huis wil ruilen en B zijn auto wil verkopen, moet zich voor ieder van hen een wederpartij aandienen alvorens een overeenkomst gesloten kan worden.

VOORBEELD 1.31

A heeft een kamer te huur en plaatst een advertentie. B informeert naar de huurprijs en de overige voorwaarden. Hij verklaart dat hij de kamer wil huren.

A en B hebben een overeenkomst gesloten, dat wil zeggen: zij hebben een rechtshandeling verricht waaruit voor ieder van hen verbintenissen voortvloeien. Er ontstaat een verbintenis in ruime zin, waaruit voor partijen verbintenissen in enge zin voortvloeien (zie paragraaf 1.1).

Let wel: de overeenkomst is de *handeling* die zich tussen partijen afspeelt, de verklaringen die zij afleggen. De verbintenis is de *rechtsbetrekking* die daaruit voortvloeit. Wanneer B verklaart dat hij de door A aangeboden kamer zal huren, is door de op elkaar aansluitende wilsverklaringen van partijen de overeenkomst tot stand gekomen. De handeling die overeenkomst heet, is voltooid. Daaruit is een rechtsbetrekking ontstaan die verplicht tot twee (hoofd)verbintenissen. Ten eerste de verplichting de kamer in gebruik te verstrekken, waarbij A schuldenaar en B schuldeiser is. Ten tweede de verplichting de tegenprestatie in de vorm van de betaling van een maandelijkse huursom te verrichten, waarbij A schuldeiser is en B schuldenaar. Hierna wordt ingegaan op de verschillende soorten overeenkomsten, de kenmerken van overeenkomsten en de algemene voorwaarden.

Verschillende overeenkomsten

Overeenkomsten kunnen worden onderscheiden in:

- a wederkerige en eenzijdige overeenkomsten;
- b benoemde en onbenoemde overeenkomsten.

Ad a Wederkerige en eenzijdige overeenkomsten

De huurovereenkomst die A en B in voorbeeld 1.32 gesloten hebben, is een zogenoemde wederkerige overeenkomst. Vergelijk art. 6:261 lid 1:

'Een overeenkomst is wederkerig, indien elk van beide partijen een verbintenis op zich neemt ter verkrijging van de prestatie waartoe de wederpartij zich daartegenover jegens haar verbindt.'

Beide partijen, zowel A als B, hebben een verbintenis op zich genomen. Andere voorbeelden van wederkerige overeenkomsten zijn koop en ruil. Ook een arbeidsovereenkomst is een wederkerige overeenkomst; de werkgever verbindt zich (onder meer) tot het betalen van loon, de werknemer tot het verrichten van arbeid.

Tegenover de wederkerige staat de *eenzijdige overeenkomst*, waarbij slechts één partij een verbintenis op zich neemt. Een voorbeeld hiervan is de schenking. Uit de overeenkomst waarbij X aan Y een armband schenkt, vloeit voor X de verplichting voort een armband in eigendom aan Y over te dragen. Y heeft zich tot geen enkele prestatie verbonden.

Let wel: wederkerige en eenzijdige overeenkomsten dienen te worden onderscheiden van meerzijdige en eenzijdige rechtshandelingen. De schenking is – als alle overeenkomsten – een meerzijdige rechtshandeling: meer dan één partij legt hierbij een wilsverklaring af. X verklaart te willen schenken, Y verklaart te willen aanvaarden. De schenking is echter een eenzijdige overeenkomst: slechts één partij, X, heeft een verbintenis op zich genomen.

Hieruit volgt dat eenzijdige overeenkomsten altijd overeenkomsten om niet zijn. Wanneer slechts één partij een verbintenis op zich neemt en daardoor een prestatie verschuldigd wordt, ontvangt de wederpartij deze prestatie zonder daar harerzijds een tegenprestatie tegenover te stellen.

Tegenover de overeenkomst om niet, staat de overeenkomst om baat, ofwel anders dan om niet. Beide partijen verplichten zich een prestatie te verrichten. Voorbeelden zijn koop, huur en ruil.

Ad b Benoemde en onbenoemde overeenkomsten

Overeenkomsten kunnen nog nader worden onderscheiden in benoemde en onbenoemde. *Benoemd* is de overeenkomst die in de wet een eigen regeling heeft gekregen. Deze overeenkomsten zijn onder meer opgenomen in Boek 7 en 7A. Belangrijke voorbeelden van benoemde overeenkomsten zijn: koop en ruil, verbruikleen, schenking, huur, de arbeidsovereenkomst en de verzekering. Op benoemde overeenkomsten is ook het algemeen gedeelte van het overeenkomstenrecht van Boek 6 van toepassing, voor zover de speciale regels in de zojuist genoemde boeken dit niet opzij zetten.

Onbenoemd is de overeenkomst die niet speciaal in de wet geregeld is. Zo is bijvoorbeeld een distributieovereenkomst een onbenoemde overeenkomst. Deze is immers niet apart in de wet geregeld.

Op onbenoemde overeenkomsten zijn de bepalingen van het algemeen gedeelte van Boek 6 van toepassing. De overeenkomsten zijn hier ondergebracht in titel 5, waarvan de afdelingen 1 tot en met 4 geschreven zijn voor alle verbintenisscheppende overeenkomsten, terwijl afdeling 5 uitsluitend op wederkerige overeenkomsten van toepassing is.

Kenmerken van overeenkomsten

Kenmerkend voor de overeenkomst is dat partijen in beginsel geheel vrij zijn in het bepalen van de inhoud. Dit is de zogenoemde partijautonomie of

Contractvrijheid

contractvrijheid. Zolang hetgeen partijen overeenkomen niet in strijd is met dwingende wetsbepalingen, openbare orde of goede zeden, zijn zij aan geen beperkingen onderworpen. Zowel de vorm als de inhoud van de overeenkomst kan in beginsel naar eigen inzicht worden bepaald. Wanneer partijen een overeenkomst hebben gesloten, zijn zij aan het daarin bepaalde gebonden. Vergelijk art. 6:248 lid 1, dat tevens verwijst naar de overige rechtsgevolgen van de overeenkomst.

Algemene voorwaarden

Niet altijd beslissen *beide* partijen vrij over de inhoud van de overeenkomst. Vaak wordt gebruikgemaakt van zogenoemde algemene voorwaarden. Dat zijn contractuele bedingen die door één partij bij de overeenkomst eenzijdig worden opgesteld en geregeld gebruikt. De wederpartij van degene die algemene voorwaarden gebruikt, zal meestal niet in staat zijn hierop af te dingen; veelal zal hij zelfs niet op de hoogte zijn van wat deze voorwaarden inhouden. Algemene voorwaarden kunnen strijdig zijn met de belangen van de wederpartij, in het bijzonder de consument. Vandaar dat de wetgever in afdeling 6.5.3 een speciale regeling met betrekking tot de algemene voorwaarden getroffen heeft. Zie daarvoor subparagraaf 1.6.5.

1.6 Tot stand komen van overeenkomsten

De overeenkomst is een rechtshandeling en als zodanig onderworpen aan de regels van Boek 3 titel 2. De voorwaarden die daar aan de geldige totstandkoming van een rechtshandeling worden gesteld, zijn in beginsel alle op de overeenkomst van toepassing. Zo kan de door een minderjarige gesloten overeenkomst aantastbaar zijn en is de verkoop van heroïne in strijd met de wet. Zie paragraaf 1.3.

Als gevolg van het eigen karakter van de verbintenisscheppende overeenkomst is deze daarnaast tevens onderworpen aan eigen regels met betrekking tot:

- 1 aanbod en aanvaarding;
- 2 bepaalbaarheid van de verbintenissen;
- 3 elektronisch contracteren;
- 4 vernietigbaarheid in geval van dwaling;
- 5 vernietigbaarheid in geval van algemene voorwaarden.

1.6.1 Aanbod en aanvaarding

De wilsverklaring die voor de totstandkoming van de rechtshandeling noodzakelijk is, bestaat voor de overeenkomst – die altijd door minstens twee personen gesloten wordt – uit twee (of meer) op elkaar aansluitende wilsverklaringen: het aanbod en de aanvaarding daarvan. Zie art. 6:217 lid 1. Het aanbod moet worden gezien als een eenzijdig gerichte wilsverklaring die een voorstel tot het sluiten van een overeenkomst van een bepaalde inhoud behelst. Wordt dit aanbod aanvaard, dan is de overeenkomst tot stand gekomen. Het aanbod schept namelijk een *wilsrecht* voor degene tot wie het is gericht, die door een eenzijdige wilsverklaring zijnerzijds, de aanvaarding, de overeenkomst tot stand kan brengen.

Aanbod**Aanvaarding**

VOORBEELD 1.32

Winkelier A plaatst een advertentie: Kinderboxen van het merk X te koop voor de actieprij van €100. B meldt zich bij A, vraagt de boxen te mogen zien en zegt: Wilt u één kinderbox voor mij inpakken?

VOORBEELD 1.33

X loopt supermarkt Y binnen, laadt 1 kg suiker en 1 krat bier in zijn wagentje en rekent af aan de kassa.

A en B uit voorbeeld 1.32 hebben een overeenkomst gesloten, evenals X en Y uit voorbeeld 1.33.

In het geval van de overeenkomst A-B zijn aanbod en aanvaarding duidelijk te onderkennen. A maakt zijn aanbod bekend via een advertentie, B aanvaardt door middel van een mondelinge mededeling.

In het geval van de overeenkomst X-Y is eveneens sprake van aanbod en aanvaarding, zij het wat minder duidelijk. Y biedt door plaatsing in de rekken de geprijsde artikelen te koop aan, X aanvaardt het aanbod door wat van zijn gading is in zijn karretje te plaatsen. Aan de kassa voldoen X en Y aan de verbintenissen die zij bij het sluiten van de overeenkomst op zich hebben genomen: Y draagt de zaken in eigendom over door feitelijke overgave daarvan, X voldoet aan zijn verbintenis door het betalen van de koopprijs.

De praktijk houdt zich echter niet altijd aan het schema van aanbod en aanvaarding. Soms is het ten gevolge van ingewikkelde onderhandelingen moeilijk uit te maken wie een aanbod deed en wie aanvaardde.

Het rechtskarakter van het aanbod

Niet ieder 'aanbod' is een aanbod in de zin van art. 6:217. Vereist is dat het aanbod voldoende bepaald is, dat wil zeggen dat de eventuele wederpartij precies moet weten of moet kunnen achterhalen met betrekking waar toe hij reageert. Vergelijk art. 6:227. Hieruit vloeit het volgende voort.

VOORBEELD 1.34

A adverteert: Tafels en stoelen te koop, B-straat, na 19 u.

A doet geen aanbod in de zin van de wetsbepaling. Wanneer X aanbelt en meedeelt een tafel en een stoel te kopen, is er geen overeenkomst tot stand gekomen. De advertentie van A is te weinig bepaald en behelst geen aanbod maar een *uitnodiging* tot het doen van een aanbod. Wanneer X zich bij A voegt, kan een voldoende bepaald aanbod (Wingchair, groen skai, €500) en de aanvaarding daarvan tot een overeenkomst leiden. Let wel: de prijs is niet wezenlijk voor de vraag of er al dan niet sprake is van een aanbod. Vergelijk art. 7:4.

Van de uitnodiging tot het doen van een aanbod moet worden onderscheiden de zogenoemde *uitnodiging om in onderhandeling te treden*. In dit geval kan sprake zijn van een geheel bepaalde omschrijving terwijl toch de partij die de uitnodiging doet zich alle vrijheid voorbehoudt met betrekking tot het

sluiten van de overeenkomst. Hiervan is bijvoorbeeld sprake wanneer een individueel bepaalde zaak (zoals een huis) in een advertentie voor een bepaalde prijs wordt aangeboden. De verkoper behoudt grote vrijheid, met name vanwege het feit dat bij een dergelijke overeenkomst niet alleen prijs en eventuele verdere voorwaarden van de koop, maar ook de persoon van de gegadigde voor de verkoper van belang kunnen zijn. Vergelijk HR 10 april 1981, NJ 1981, 532 (Hofland-Hennis).

Deze regel geldt niet voor alle advertenties. Wanneer bedrijfsmatig met soortzaken wordt geadverteerd, zal normaal gesproken van een aanbod sprake zijn.

VOORBEELD 1.35

Wanneer De Bijenkorf in een advertentie jassen met lamsvoering toont, 'deze week €1.250 in plaats van €1.750', betreft dit een aanbod en geen uitnodiging om in onderhandeling te treden.

Als X in die week zo'n jas meeneemt naar de kassa en er €1.250 voor wil pinnen, kan de verkoper niet mededelen dat er al dertig van verkocht zijn en dat de rest van de partij weer gewoon volgens het prijskaartje €1.750 kost.

Het karakter van het aanbod, dat een wilsrecht schept voor degene tot wie het is gericht, brengt mee dat het niet onbepaald in stand kan blijven. Een aanbod kan zijn kracht verliezen door:

- a herroeping;
- b verval.

Ad a Herroeping

Een aanbod kan herroepelijk of onherroepelijk zijn.

Herroepelijk of onherroepelijk

VOORBEELD 1.36

Wijnhandelaar S te H doet zijn vaste klanten een bijzondere aanbieding: 12 flessen cognac uit 1979 voor €250.

Dit aanbod kan in beginsel worden herroepen; zie art. 6:219 lid 1. S kan zijn aanbod in elk geval herroepen zolang het niet is aanvaard. Heeft klant R echter, wanneer hij de herroeping ontvangt, reeds een mededeling aan S verzonden waarin hij het aanbod aanvaardt, dan is S aan zijn aanbod gebonden. Zie art. 6:219 lid 2.

Heeft S zijn aanbod vergezeld doen gaan van de toevoeging dat het vrijblijvend is gedaan, dan geldt voor de herroeping een speciale regel. Een vrijblijvend aanbod is een verklaring die als een aanbod moet worden opgevat maar waaraan uitdrukkelijk de mededeling dat het vrijblijvend is, wordt toegevoegd. Zo'n aanbod kan nog onverwijld ná de aanvaarding worden herroepen. Zie art. 6:219 lid 2.

Vrijblijvend aanbod

De mogelijkheid om een aanbod te herroepen is uitgesloten wanneer het 'een termijn voor de aanvaarding inhoudt of de onherroepelijkheid ervan op andere wijze uit het aanbod volgt'. Zie art. 6:219 lid 1.

VOORBEELD 1.37

A zendt B een brief waarin hij zijn huis, Akkerstraat 1, gelegen te Y, te koop aanbiedt voor €400.000, inclusief stoffering. Helemaal onderaan de brief vermeldt hij dat hij B tot 1 juli de gelegenheid geeft zich over een en ander te beraden.

Het heeft geen effect voor het recht wanneer A op 20 mei aan B laat weten dat hij niet meer geïnteresseerd is in de verkoop van zijn huis, of dat hij zich wegens het aantrekken van de huizenmarkt genoodzaakt ziet de prijs tot €440.000 te verhogen. A heeft zijn aanbod tot 1 juli onherroepelijk gemaakt door een termijn voor de aanvaarding te vermelden en heeft zich aldus de mogelijkheid ontnomen op zijn aanbod terug te komen. Let wel: onherroepelijkheid kan ook op andere wijze dan door het noemen van een termijn voor de aanvaarding uit het aanbod volgen.

VOORBEELD 1.38

A biedt B schriftelijk een schilderij van Picasso aan; het aanbod gaat vergezeld van foto's en een deskundigenrapport. De brief behelst de mededeling: Gezien de relatie tussen onze huizen blijft het doek voor u gereserveerd tot wij bericht van u hieromtrent ontvangen.

Dit aanbod kan niet worden herroepen. Maar het blijft ook niet onbeperkt staan. Van B wordt binnen een redelijke termijn een reactie verwacht. Wat 'redelijk' is, hangt af van wat tussen partijen in het verleden plaatsvond. Reageerde B altijd binnen een week, dan zal na twee of drie weken het aanbod vervallen. Duurde aanvaarding of verwerping altijd minstens een maand, dan kan het aanbod minstens een maand niet herroepen worden.

Ad b Verval

Ook zonder dat het door de aanbieder wordt herroepen, kan een aanbod zijn gelding verliezen. Art. 6:221 bepaalt onder welke omstandigheden een aanbod *vervalt*, namelijk door tijdsverloop en door verwerping.

Vervallen aanbod**VOORBEELD 1.39**

A biedt B zijn Harley Davidson te koop aan voor €10.000. B haalt zijn schouders op.

Een mondeling (inclusief telefonisch) aanbod vervalt wanneer het niet onmiddellijk, dat wil zeggen: direct, à la minute, wordt aanvaard.

Wanneer B een dag later de motor alsnog wil kopen, zal hij een nieuw aanbod van A moeten afwachten of zelf een aanbod moeten doen. Het aanbod van de vorige dag is vervallen.

Een schriftelijk aanbod vervalt wanneer het niet binnen redelijke termijn wordt aanvaard. Wat hieronder moet worden verstaan, hangt af van de omstandigheden en van het gebruik.

Art. 6:221 lid 2 vermeldt dat een aanbod vervalt wanneer het wordt verworpen. Ook een aanvaarding die afwijkt van het aanbod – B aanvaardt een aanbod van A betreffende 200 zwarte pennen voor de prijs van €300, maar wenst blauwe pennen in plaats van zwarte – geldt als een verwerping. Zie art. 6:225 lid 1. Het moet echter tevens worden beschouwd als een nieuw aanbod, dat door de wederpartij op haar beurt aanvaard of verworpen kan worden.

Het rechtskarakter van de aanvaarding

De aanvaarding, zoals het aanbod, is een rechtshandeling die aan eigen eisen onderworpen is.

Ten eerste is vereist dat de aanvaarding het aanbod dekt. Zie art. 6:225 lid 1. Hierbij is niet vereist dat er tussen partijen op enig moment wilsovereenstemming heeft bestaan. Mogelijk is immers dat de overeenkomst tot stand komt ook wanneer een van de partijen de overeenkomst nooit heeft gewild of anderszins heeft gewild; vergelijk art. 3:35. Het kan ook zijn dat de aanbieder aanvankelijk wel wilde overeenkomstig zijn aanbod, maar later niet meer wilde en zijn aanbod niet tijdig of niet rechtsgeldig heeft herroepen.

Ten tweede is vereist dat de aanvaarding is gedaan op een moment waarop het aanbod van kracht was. Hierop zijn echter uitzonderingen mogelijk; zie art. 6:223 lid 1 en lid 2 en art. 6:224.

De overeenkomst komt tot stand op het moment waarop de aanvaarding de aanbieder heeft bereikt. Zie art. 3:37 lid 3, behandeld bij de rechtshandeling in subparagraaf 1.2.2.

1.6.2 Bepaalbaarheid van verbintenissen

Art. 6:227 eist dat de verbintenissen die partijen op zich nemen, *bepaalbaar* zijn, dat wil zeggen: vereist is dat de verbintenissen meteen bepaald zijn (A verkoopt B zijn rode Mercedes, bouwjaar 1988, kenteken XYZ), ofwel dat de maatstaven voorhanden zijn om de rechten en verplichtingen van partijen vast te stellen (A verkoopt B zijn 'gehele collectie boeken').

Niet nodig is dus dat de inhoud van de overeenkomst bij het aangaan daarvan geheel is bepaald, maar deze moet wel aan de hand van wat is overeengekomen, kunnen worden vastgesteld. De prijs hoeft niet vast te staan. A kan aan B zijn kersenoogst van volgend jaar aanbieden. Wanneer B dit aanbod aanvaardt, komt er een overeenkomst tot stand; de prijs wordt vastgesteld aan de hand van art. 7:4.

VOORBEELD 1.40

A biedt B aan te verkopen 'enige partijen damesschoenen', prijs nader overeen te komen. B antwoordt: Akkoord.

In voorbeeld 1.40 is geen overeenkomst tot stand gekomen, op grond van het feit dat de rechten en verplichtingen van partijen niet voldoende vaststaan noch op grond van het verklaarde kunnen worden vastgesteld.

1.6.3 Elektronisch contracteren

Op grond van een Europese richtlijn bevat het Burgerlijk Wetboek enkele bepalingen over aanbod en aanvaarding in de 'elektronische handel'. Aanbod en aanvaarding per e-mail, WhatsApp of sms levert geen bijzondere problemen op; hiervoor geldt onverkort wat eerder is gezegd over aanbod en aanvaarding in het algemeen (zie ook art. 6:227c lid 4).

De nieuwe bepalingen hebben wel betrekking op aanbiedingen via internet. Deze betreffen vooral de aanvaarding van een aanbod.

Art. 6:227b en c bevatten bepalingen die de wederpartij van degene die zijn diensten via het internet aanbiedt (dat wil zeggen die een dienst van de informatiemaatschappij verleent, zie art. 3:15d lid 3), beschermen. Iemand kan door op een verkeerde knop te drukken een overeenkomst aanvaarden die hij niet heeft gewild.

VOORBEELD 1.41

A bezoekt de internetsite van boekhandel B. Bij een aanbod voor een bepaald boek klikt hij per ongeluk op de OK-knop. Hij wekt zo de schijn dat hij het aanbod aanvaardt.

Degene die op internet een aanbod wil aanvaarden, moet op de hoogte worden gebracht van wat hij wenst te aanvaarden (door bijvoorbeeld een bevestiging van zijn bestelling) om zijn fout te kunnen herstellen vóórdat de overeenkomst tot stand komt. De dienstverlener moet daartoe duidelijke, doeltreffende en toegankelijke middelen verschaffen (art. 6:227c lid 1). De wederpartij moet hierover duidelijk worden geïnformeerd (art. 6:227b lid 1 sub c). Schiet de dienstverlener in deze verplichting tekort, dan levert dit een vernietigingsgrond op voor de wederpartij (art. 6:227c lid 5 resp. 6:227b lid 4).

VOORBEELD 1.42

Twee dagen nadat A uit voorbeeld 1.41 per ongeluk op OK heeft geklikt, ontvangt hij – ongewild – het boek van boekhandel B. Wanneer B A niet op de juiste wijze heeft geïnformeerd, kan A de overeenkomst met B succesvol vernietigen.

Op overeenkomsten die op afstand tot stand komen, bijvoorbeeld via het internet of telefonisch, zijn bovendien aparte regels van toepassing, opgenomen in boek 6 afdeling 2B van titel 5. Deze bepalingen zijn onder meer van toepassing op aankopen in webwinkels.

1.6.4 Dwaling

Een overeenkomst die onder invloed van dwaling tot stand is gekomen, is – onder omstandigheden – vernietigbaar (zie echter art. 6:230).

VOORBEELD 1.43

A wil Japans aardewerk gaan verzamelen. Hij begeeft zich naar de Amsterdamse kunsthandelaar B en vraagt naar een Raku IX-kom. Hij vertelt dat dit voorwerp het middelpunt moet worden van een collectie klassiek Akaraku. B zet hem een kom voor die Japans is en die door A wordt gekocht. Korte tijd later hoort B van een expert dat het een 20ste-eeuwse imitatie betreft.

A had met betrekking tot de kom die hij kocht, een verkeerde voorstelling van zaken. Hij heeft dientengevolge – vergelijk art. 6:228 lid 1 – *gedwaald*. De overeenkomst is vernietigbaar.

Vóór dwaling tot vernietigbaarheid leidt, moet aan een reeks van voorwaarden voldaan zijn. Er moet een causaal verband aanwezig zijn en partijen moeten betrokken zijn bij de overeenkomst. Er zijn echter uitzonderingen die niet tot vernietiging van de overeenkomst leiden.

Causaal verband

Allereerst stelt art. 6:228 lid 1 aan de dwalingsactie een tweetal basisvereisten. Er moet sprake zijn van een onjuiste voorstelling van zaken en er moet een causaal (dat wil zeggen: oorzakelijk) verband zijn tussen deze onjuiste voorstelling en het sluiten van de overeenkomst. Zie voorbeeld 1.43: wanneer A niet had gedwaald, zou hij de overeenkomst niet gesloten hebben. Met andere woorden: zijn dwaling was causaal voor het aangaan van de overeenkomst. In dit geval is aan de basisvereisten voldaan. Dit alleen kan echter nog niet tot vernietigbaarheid leiden.

Betrokkenheid wederpartij

Voor vernietigbaarheid is bovendien een zekere betrokkenheid van de wederpartij vereist. Indien aan de basisvereisten is voldaan, is de overeenkomst vernietigbaar indien:

- 1 de dwaling te wijten is aan een inlichting van de wederpartij, tenzij deze mocht aannemen dat de overeenkomst ook zonder deze inlichting zou worden gesloten;
- 2 de wederpartij in verband met hetgeen zij omtrent de dwaling wist of behoorde te weten, de dwalende had behoren in te lichten;
- 3 de wederpartij bij het sluiten van de overeenkomst van dezelfde onjuiste veronderstelling als de dwalende is uitgegaan, tenzij zij ook bij een juiste voorstelling van zaken niet had behoeven te begrijpen dat de dwalende daardoor van het sluiten van de overeenkomst zou worden afgehouden.

Zie art. 6:228 lid 1 sub a, b en c.

Hieruit volgt – let vooral ook op de uitzonderingen sub a en c die beginnen met ‘tenzij’ – dat steeds is vereist dat de wederpartij wist waar het de dwalende nu precies om begonnen was. Wanneer A bij kunsthandelaar B binnenloopt, op de 20ste-eeuwse kom wijst, de prijs vraagt en zonder verder commentaar besluit dat hij hem wil kopen, is er geen aanleiding hem de bescherming van een dwalingsactie toe te kennen wanneer later blijkt dat hij geen oude kom heeft gekocht, zoals hij meende, maar een imitatie.

In het geval van voorbeeld 1.43 wist B echter precies waar het A om te doen was.

Wellicht heeft hij A meegedeeld dat het een originele Raku IX betrof; A heeft een dwalingsactie krachtens art. 6:228 lid 1 sub a.

Wellicht twijfelde hij aan de afkomst van de kom die hij aanbood en had hij A hierover behoren in te lichten; A heeft een actie krachtens art. 6:228 lid 1 sub b.

Wellicht ging hij er mét A van uit dat de kom authentiek was; A heeft een actie krachtens art. 6:228 lid 1 sub c.

Let wel: niet is vereist dat de wederpartij van de dwalende begrijpt dat er sprake is van een onjuiste voorstelling van zaken. Vereist is (slechts) dat hij weet wat zijn contractpartner bij het sluiten van de overeenkomst voor ogen stond. Ook is geen opzettelijke misleiding vereist; in dat geval is er tevens sprake van bedrog en heeft de bedrogene – naast de dwalingsactie – een actie tot vernietiging op grond van art. 3:44, zie subparagraaf 1.3.2.

Veel jurisprudentie betreft de koop van tweedehandsauto's en van (oudere) woonhuizen. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat op de verkoper van een tweedehandsauto een mededelingsplicht rust, wanneer de verkoper weet dat de koper daarmee aan het verkeer wil gaan deelnemen, terwijl de auto een gebrek heeft waardoor er gevaar voor de verkeersveiligheid kan ontstaan. Het gaat dan om gebreken die niet eenvoudig te ontdekken en herstellen zijn en die de verkoper kende of had moeten ontdekken (bijvoorbeeld HR 15 april 1994, NJ 1995, 614). Ook wanneer er geknoeid is met de kilometerteller kan een beroep op dwaling succesvol zijn voor de koper (HR 25 juni 1993, NJ 1994, 291).

Bij de koop van onroerende zaken komt het vaak aan op de vraag of op de verkoper een mededelingsplicht rustte. Van belang is daarbij of de koper verwacht dat de onroerende zaak niet bepaalde gebreken heeft. Bijvoorbeeld bij een relatief oude woning, die niet recentelijk is gerenoveerd, zal de verkoper relatief spoedig mogen aannemen dat de koper van de aanwezigheid van een bepaald gebrek uitgaat, zodat de verkoper daarover geen mededelingsplicht heeft. Dat oudere woningen door slijtage en gebruik van verderde materialen gebreken kunnen hebben, is immers algemeen bekend. In de rechtspraak is regelmatig de vraag gesteld of op de koper een onderzoekspflicht rust. Van de koper mag worden verwacht dat hij zelf binnen redelijke grenzen maatregelen neemt om te voorkomen dat hij onder invloed van een onjuiste voorstelling van zaken contracteert. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat, wanneer bij een transactie de koper niet aan zijn onderzoekspflicht heeft voldaan, dit niet uitsluit dat de verkoper toch een mededelingsplicht heeft (HR 10 april 1998, NJ 1998, 666). Indien de verkoper daar niet aan heeft voldaan, kan de koper zich met succes op dwaling beroepen. Wie inlichtingen achterhoudt of onjuiste mededelingen doet, kan een beroep op dwaling dus niet afweren door op de onderzoekspflicht van de ander te wijzen.

Uitzonderingen die niet tot vernietiging leiden

Art. 6:228 lid 2 geeft aan onder welke omstandigheden dwaling niet tot vernietiging kan leiden. Hieronder valt:

- 1 de dwaling die een uitsluitend toekomstige omstandigheid betreft;
- 2 de dwaling die voor rekening van de dwalende behoort te blijven in verband met de aard van de overeenkomst, de verkeersopvattingen of de omstandigheden van het geval.

Denk voor het eerste geval aan de koper die een café koopt omdat de gemeente van plan is voor zijn deur een wekelijkse rommelmarkt te vestigen. Hij verwacht, en de verkoper weet dat, op grond daarvan goede zaken te kunnen doen. Wanneer de markt elders in de stad wordt geplaatst, heeft de koper niet gedwaald in de zin van art. 6:228. Er was zeker sprake van een onjuiste voorstelling van zaken, maar de dwaling betreft een uitsluitend toekomstige omstandigheid. De koper draagt hiervoor zelf het risico. Ook voor rekening van de dwalende, en wel op grond van de verkeersopvattingen, is voorts een onjuiste voorstelling van zaken aan de kant van de verkoper wat betreft de waarde van zijn zaak. Bijvoorbeeld, iemand denkt zomaar een oud prentje te verkopen, maar het is een ets van Rembrandt. Hij had beter op zijn tellen moeten passen.

Dwaling wordt algemeen beschouwd als een wilsgebrek. Zie voor de overige drie wilsgebreken – bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden – art. 3:44 en subparagraaf 1.3.2 bij de rechtshandeling.

1.6.5 Algemene voorwaarden

In de handel en in het dienstenverkeer is het niet praktisch voor contractpartijen om vóór het sluiten van overeenkomsten steeds opnieuw over alle onderdelen daarvan in onderhandeling te treden. Vandaar dat in de praktijk veelvuldig gebruik wordt gemaakt van zogenoemde algemene voorwaarden die bedingen (afspraken) bevatten die op alle overeenkomsten die de opsteller afsluit, van toepassing zijn (leveringstermijnen, betalingscondities, uitsluiting van aansprakelijkheid enzovoort). Bij elke overeenkomst die de opsteller afsluit, wordt naar de algemene voorwaarden verwezen.

De inhoud van de overeenkomst die professionele contractpartijen afsluiten, ligt op deze wijze bij voorbaat grotendeels vast. De wederpartij kan op de inhoud van de algemene voorwaarden geen invloed uitoefenen. Zij zal de algemene voorwaarden moeten aanvaarden of zich elders moeten vervoegen, waar waarschijnlijk eveneens met algemene voorwaarden wordt gewerkt. Wanneer de inhoud van de overeenkomst aldus grotendeels eenzijdig wordt vastgesteld, is het gevaar van misbruik niet geheel denkbeeldig. Afdeling 6.5.3 gaat mogelijk misbruik tegen door de algemene voorwaarden te onderwerpen aan regels van dwingend recht. Algemene voorwaarden worden hierin wat hun inhoud betreft aan beperkingen gebonden op straffe van vernietigbaarheid van het desbetreffende beding.

Art. 6:231 geeft aan wat onder algemene voorwaarden moet worden verstaan: bedingen die opgesteld zijn om door een partij geregeld in overeenkomsten te worden gebruikt, met uitzondering van duidelijk en begrijpelijk geformuleerde kernbedingen (betreffende prijs, kwaliteit, hoeveelheid). Zij behoren, wanneer de opsteller hiernaar bij het sluiten van de overeenkomst verwijst, door de aanvaarding van de wederpartij tot de contractinhoud. Deze verwijzing gebeurt bijvoorbeeld onderaan een brief. Soms wordt telefonisch meegedeeld dat algemene voorwaarden van toepassing zijn. De wederpartij aanvaardt in de regel de algemene voorwaarden als geheel, zonder de inhoud van de afzonderlijke bedingen te kennen. Maar hij kan zich niet wegens die onbekendheid aan de voorwaarden onttrekken. Art. 6:232 stelt zelfs dat degene die door ondertekening van een geschrift of op andere wijze de gelding van de algemene voorwaarden aanvaardt, daaraan ook dan is gebonden als bij het sluiten van de overeenkomst de gebruiker begreep of moest begrijpen dat zij (de wederpartij) de inhoud daarvan niet kende.

Vernietigbaarheid van bedingen in algemene voorwaarden

Tegenover de spoedige gebondenheid staat – ter bescherming van de wederpartij – een uitgebalanceerd stelsel van vernietigbaarheden.

De hoofdregel wordt gegeven in art. 6:233:

‘Een beding in algemene voorwaarden is vernietigbaar:

- a indien het, gelet op de aard en de overige inhoud van de overeenkomst, de wijze waarop de voorwaarden zijn tot stand gekomen, de wederzijds kenbare belangen van partijen en de overige omstandigheden van het geval, onredelijk bezwarend is voor de wederpartij; of
- b indien de gebruiker aan de wederpartij niet een redelijke mogelijkheid heeft geboden om van de algemene voorwaarden kennis te nemen.’

Dus, een beding in algemene voorwaarden is vernietigbaar als het ofwel onredelijk bezwarend is ofwel niet ter kennis van de wederpartij is gebracht.

Beide punten zijn door de wetgever zorgvuldig uitgewerkt.

Om te beginnen staat in art. 6:234 precies aangegeven hoe de gebruiker van de algemene voorwaarden aan zijn informatieplicht voldoet. Hij moet de voorwaarden vóór of bij het sluiten van de overeenkomst aan de gebruiker ter hand stellen, ofwel, indien dit redelijkerwijs niet mogelijk is, aan hem vertellen waar hij ze kan inzien (bij hem in de zaak, bij de Kamer van Koophandel, op de griffie van een gerecht) en dat ze aan hem worden toegestuurd als hij dat wil. Denk aan de vervoersovereenkomst waarbij bijvoorbeeld een treinkaartje wordt afgegeven. Komt hij dat verzoek niet na, dan kan de wederpartij zich weer beroepen op de vernietigbaarheid van een beding dat hem niet zint. Maar hiermee is toch niet alles gezegd. In 1999 heeft de Hoge Raad de strekking van art. 6:234 lid 1 tegen het licht gehouden en vastgesteld dat deze bepaling de informatieplicht van de gebruiker van algemene voorwaarden niet uitputtend regelt (HR 1 oktober 1999, NJ 2000, 207, Geurtzen/Kampstaal). Er zijn omstandigheden denkbaar waaronder de wederpartij zich niet op de vernietigbaarheid van een bepaling beroepen kan, ondanks het feit dat aan art. 6:234 lid 1 niet letterlijk is voldaan. Het gaat dan om gevallen waarin de wederpartij met dat beding bekend was, of geacht kon worden daarmee bekend te zijn. Dit kan zich voordoen wanneer partijen regelmatig gelijksoortige overeenkomsten sluiten terwijl de algemene voorwaarden bij het sluiten van de eerste overeenkomst aan de wederpartij ter hand zijn gesteld. Ook kan men denken aan gevallen waarin een beding (bijvoorbeeld een eenvoudige exoneratieclausule) in een winkel of bedrijfsruimte duidelijk aan de klanten onder ogen wordt gebracht (‘Wij zijn niet aansprakelijk bij diefstal’).

Een eigen regel geldt voor overeenkomsten die langs elektronische weg tot stand komen: op de gebruiker van algemene voorwaarden rust een informatieplicht die aan het medium is aangepast, zie art. 6:234 lid 2. De algemene voorwaarden moeten in dit geval via het internet in beginsel op zodanige wijze ter beschikking zijn gesteld, dat deze door de wederpartij kunnen worden opgeslagen en op ieder tijdstip door hem kunnen worden geraadpleegd.

De Hoge Raad vermeldt verder dat er ook omstandigheden kunnen zijn waarin een beroep op art. 6:233 en 234 lid 1 naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Hij geeft hiervan geen voorbeelden, maar de lagere rechter kan dit per geval beoordelen.

Vernietigbaarheden

Informatieplicht

Redelijkheid en billijkheid

Deze opvatting van de Hoge Raad is op de praktijk gericht en brengt de belangen van beide partijen bij de algemene voorwaarden op redelijke wijze in balans.

De vraag wanneer een beding onredelijk bezwarend is, wordt beantwoord in art. 6:236 en 237. Deze artikelen zijn in beginsel geschreven voor de bescherming van de consument, en gelden niet rechtstreeks voor ondernemers onderling.

Art. 6:236 geeft een opsomming van bedingen die als onredelijk bezwarend worden aangemerkt. Dat betekent dat een dergelijk beding vernietigbaar is zonder dat de gebruiker met tegenbewijs mag aantonen dat het beding onder de omstandigheden best door de beugel kan. Vandaar de naam *zwarte lijst*.

Zwarte lijst

VOORBEELD 1.44

De consument hoeft niet te accepteren dat zijn recht op ontbinding op grond van wanprestatie hem ontnomen wordt (art. 6:236 sub b), of dat de gebruiker voor zichzelf het recht bedingt om binnen drie maanden na het sluiten van de overeenkomst de afgesproken prijs te verhogen (art. 6:236 sub i).

De zwarte lijst voorkomt dat de gebruiker ongestraft zijn eigen verplichtingen kan beperken of zijn rechten kan uitbreiden. Ook kan hij de verplichtingen van de consument niet uitbreiden of diens rechten inperken zonder dat de consument zich daartegen kan verzetten.

Art. 6:237 geeft een opsomming van soorten bedingen die *vermoed* worden onredelijk bezwarend te zijn. Ze zijn in beginsel vernietigbaar, maar nu heeft de gebruiker de mogelijkheid om aan te tonen dat het beding in dit geval niet onredelijk bezwarend is. Vandaar de naam *grijze lijst*. Deze omvat minder ingrijpende maar nog steeds dubieuze bedingen die het evenwicht aan rechten en verplichtingen tussen partijen kunnen verstoren en die daarom door de consument aan de rechter kunnen worden voorgelegd.

Grijze lijst

VOORBEELD 1.45

De gebruiker van algemene voorwaarden kan niet onaantastbaar bedingen dat hij nooit schadevergoeding behoeft te betalen aan de consument (art. 6:237 sub f). Ook een beding dat de consument verplicht in de toekomst met de gebruiker of een ander een bepaalde overeenkomst aan te gaan, kan vernietigd worden (art. 6:237 sub j).

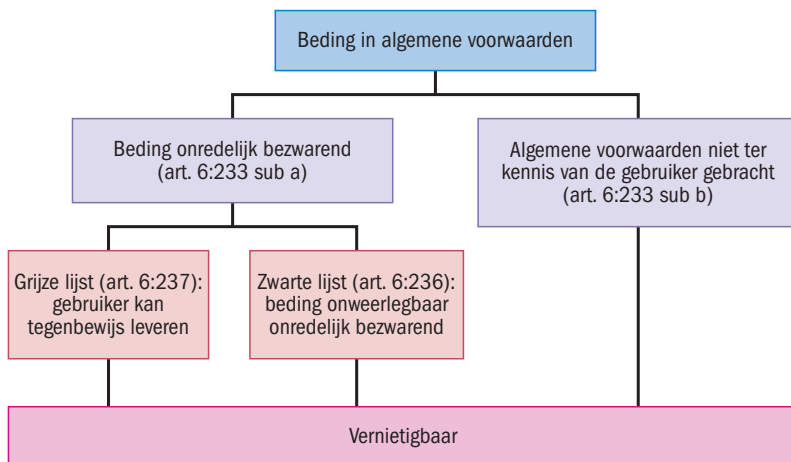
Let wel, in al deze gevallen is er sprake van vernietigbaarheid. De bedingen, óók die op de zwarte lijst, *geld*n dus tussen partijen zolang de consument daarvan geen vernietiging vraagt. Doet de consument dat wel, dan worden bedingen die op de zwarte lijst staan zonder nader onderzoek vernietigd; bedingen die op de grijze lijst staan worden door de rechter beoordeeld aan de hand van de omstandigheden van het geval. Stel bijvoorbeeld dat in de algemene voorwaarden een beding staat als bedoeld in art. 3:237 sub e, dat de gebruiker een ongebruikelijk lange termijn voor nakoming geeft. Wanneer

hiertegenover staat dat het gaat om een zeldzaam product dat van zeer ver moet komen of onregelmatig wordt geproduceerd, of wanneer de prijs aan de lange termijn is aangepast, behoeft het beding niet per se onredelijk bezwarend te zijn.

In de praktijk waken consumentenverenigingen over de algemene voorwaarden die consumenten krijgen voorgelegd, en zij kunnen in voorkomende gevallen procederen. Particulieren komen daar vaak niet zo gemakkelijk toe.

Figuur 1.5 geeft weer wanneer een *beding* in de algemene voorwaarden door de wederpartij van de gebruiker vernietigd kan worden.

FIGUUR 1.5 Algemene voorwaarden en vernietigbaarheid

Het komt regelmatig voor dat tegenover de rechter een beroep wordt gedaan op vernietiging van een beding in algemene voorwaarden. In het geval bijvoorbeeld een bouwbedrijf aansprakelijkheid heeft uitgesloten voor schade die ontstaat doordat er met materiaal is gewerkt dat ondeugdelijk blijkt te zijn, zal degene die de schade lijdt dit exoneratiebeding graag van tafel willen hebben. Hij kan een beroep doen op het feit dat het beding onredelijk bezwarend is. Of dat het geval is hangt af van de omstandigheden van het geval, waaronder de aard en de overige inhoud van de overeenkomst (bijvoorbeeld tegenover het bezwarende beding bevat de overeenkomst een compenserend voordeel), de wijze waarop de voorwaarden tot stand zijn gekomen (bijvoorbeeld er is over het beding reëel onderhandeld) en de wederzijds kenbare belangen van partijen (bijvoorbeeld het bouwbedrijf is afhankelijk van de leverancier). Zelfs gebeurtenissen die pas na het aangaan van de overeenkomst plaatsvinden kunnen van belang zijn, zoals de mate van schuld bij het bouwbedrijf voor de gebrekkige levering.

Art. 6:238 lid 2 is in het bijzonder van belang voor de *consument* die een overeenkomst sluit met een bedrijf dat algemene voorwaarden hanteert. Deze bepaling legt in feite aan de gebruiker van algemene voorwaarden de verplichting op tot duidelijk en begrijpelijk formuleren. Dit is de zogenoemde transparantieregel. Bij de beoordeling of het beding onredelijk bezwarend is,

is de formulering een omstandigheid die meetelt. Een sanctie biedt het artikel niet, de rechter moet teruggrijpen naar art. 6:233 sub a.

De tweede volzin van art. 6:238 lid 2 stelt vast dat in geval een beding op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd, die uitleg geldt die voor de wederpartij het gunstigst is. Deze regel, die in Nederland door de rechter al langer werd gehanteerd, is in de wet opgenomen op grond van een Europese richtlijn.

Beroep doen op vernietigbaarheid

Tegen onredelijk bezwarende bedingen kan op twee wijzen worden opgetreden.

De wederpartij van de gebruiker kan zich in een concreet geval krachtens art. 6:233, 236 of 237 beroepen op de vernietigbaarheid van een beding dat onredelijk bezwarend is. Dit kan steeds door een buitengerechtelijke verklaring geschieden (zie art. 3:49 e.v.), maar uiteraard ook als verweermiddel in een procedure worden aangewend. Indien de wederpartij een consument is dient de rechter, ook als geen beroep op vernietiging wordt gedaan, ambtshalve (uit zichzelf) te onderzoeken of een beding oneerlijk is en de consument niet bindt (HR 13 september 2013, NJ 2014/274, ECLI:NL:HR:2013:691, met noot H.B. Krans (Heesakkers/Voets)). Indien dit zo is, is de rechter verplicht het beding op grond van art. 6:233 sub a te vernietigen, behoudens wanneer de consument zich daartegen verzet. Dit geldt ook in de appelfase van een procedure. In Heesakkers/Voets oordeelde de HR dat de hoogte van de bedongen rente een omstandigheid betrof die had dienen te leiden tot een vermoeden van oneerlijkheid, daar deze ruim boven de wettelijke (handels)rente lag.

Daarnaast kent de wet aan belangenorganisaties die als rechtspersoon optreden, denk aan de Consumentenbond, de mogelijkheid toe een beding geheel abstract – los van enige gesloten overeenkomst – ter toetsing voor te leggen aan het Gerechtshof Den Haag. Zie art. 6:240 e.v. Een dergelijke rechtspersoon kan onder meer verbod van het gebruik van het beding eisen. De rechtspersoon dient de gebruiker wel eerst in de gelegenheid te stellen in onderling overleg te komen tot aanpassing van het beding; zie art. 6:240 lid 4.

1.7 Uitleg en rechtsgevolgen van overeenkomsten

Het spreekt vanzelf dat de gevolgen die het sluiten van een overeenkomst voor partijen heeft, in de eerste plaats worden bepaald door hetgeen zij zijn overeengekomen. Wat partijen zijn overeengekomen, wordt gevonden door uitleg van hun uitdrukkelijke of stilzwijgende wilsverklaringen in hun onderling verband.

Partijen kunnen echter nooit, hoe uitvoerig zij hun betrekkingen ook regelen, van tevoren alles voorzien wat zich bij de uitvoering van de overeenkomst kan voordoen.

1.7.1 Uitleg

Wanneer partijen een geldige overeenkomst hebben gesloten, moet deze worden uitgevoerd zoals partijen overeengekomen zijn. Het is A, die zich heeft verbonden B wekelijks 500 slachtkippen te leveren, niet toegestaan eenzijdig te besluiten dat hij er in het vervolg maar 300 zal leveren.

Wat partijen precies zijn overeengekomen, is niet altijd zonder meer duidelijk. Woorden lenen zich, meestal, voor meer dan één uitleg. Wanneer de woorden van de overeenkomst niet duidelijk zijn, en partijen zich ieder op een andere betekenis daarvan beroepen, zal de rechter door *uitleg* de betekenis van de formulering moeten vaststellen en daarmee de inhoud van de overeenkomst zoals die tussen partijen te gelden heeft.

Hoe de rechter de woorden van de overeenkomst moet duiden, heeft de wetgever niet willen aangeven. Richtlijnen zijn wel gegeven door de Hoge Raad, met name in het belangrijke Haviltexarrest.

Haviltexarrest

HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 (Haviltex)

Haviltex heeft in februari 1976 van Hermes c.s. een machine voor het snijden van steekschuim voor bloemen gekocht voor de prijs van f35.000 (circa €16.000) onder speciale betalingscondities. Als bijzondere voorwaarde is voorts overeengekomen: 'Tot eind 1976 heeft de koper het recht de machine terug te geven voor f20.000 (circa €9.000) excl. BTW'. In juni 1976 schrijft Haviltex een brief aan Hermes met de mededeling dat zij 'hiermede U de gekochte machine teruggeeft' en zij verzoekt om terugbetaling van de koopsom op de afgesproken wijze. Hermes reageert niet. Haviltex vraagt ten slotte aan de rechter Hermes te veroordelen tot betaling van het door haar aan Hermes betaalde bedrag van f23.600 (circa €11.000). In de daaropvolgende procedure speelt de betekenis van het woord 'teruggeven' in drie instanties een belangrijke rol. Betekent dit geheel letterlijk 'teruggeven', zodat Haviltex niet aan het beding voldeed door de machine (slechts) ter beschikking te houden (door Hermes in eerste instantie gesteld)? Betekent het 'het recht voor eind 1976 de overeenkomst ontbonden te verklaren' (naar de stelling van Haviltex) of, beperkter, 'teruggeven met opgave van goede redenen' (zoals verder door Hermes gesteld)? De oplossing van het geschil tussen partijen is afhankelijk van de uitleg die aan het woord 'teruggeven' gegeven zal worden.

Rechtbank en Hof kiezen de zijde van Haviltex. Volgens de rechtbank ontleent Haviltex aan het beding 'het recht zonder opgaaf van redenen de overeenkomst ontbonden te verklaren'. Het Hof stelt: 'De bewoordingen van de overeenkomst zijn duidelijk en een zuiver taalkundige uitleg van de bijzondere bepaling laat geen leemte in de verhouding van partijen.' De Hoge Raad staat genuanceerder dan de lagere rechter tegenover de uitleg van de bewoordingen van een contract. Hij houdt partijen niet aan de woordenboekbetekenis van de door hen gebruikte formulering, maar wil de betekenis van de formulering zoeken in de context van de gehele verhouding tussen partijen: 'De vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding van partijen is geregeld en of dit contract een leemte laat die moet worden aangevuld, kan niet worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die vraag komt het immers aan op de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Daarbij kan mede van belang zijn tot welke maatschappelijke kringen partijen behoren en welke rechtskennis van zodanige partijen kan worden verwacht.'

Uit het Haviltexarrest vloeit dus de regel voort dat bij de uitleg van een overeenkomst niet alleen wordt gekeken naar een zuiver taalkundige betekenis van de bewoordingen. De partijen zelf, de omstandigheden waaronder zij de overeenkomst sloten, zelfs de persoonlijke verwachtingen van de betrokken personen kunnen een rol spelen bij de vaststelling van hun verplichtingen.

Er zijn echter ook overeenkomsten die wat hun karakter betreft niet onder deze regel passen. In latere arresten heeft de Hoge Raad dan ook voor bepalingen in een collectieve arbeidsovereenkomst (de cao, zie paragraaf 14.3) een eigen regel geformuleerd. Hier zijn het de *bewoordingen* van de desbetreffende bepaling, gelezen in de gehele tekst van de overeenkomst, die in beginsel van doorslaggevende betekenis zijn. Dat voor een cao een andere dan de Haviltexformule geldt, vloeit voort uit het feit dat overeenkomsten en regelingen in een cao er naar hun aard op gericht zijn rechten en plichten toe te kennen aan mensen die bij de totstandkoming van de voorwaarden niet aanwezig waren. De *bedoeling* van de partijen die de regels hebben geformuleerd, is voor deze derden niet van belang, het gaat om wat er staat. Het verschil met de Haviltexregel is echter ook weer niet zo heel groot. Ook bij de cao geldt dat uitleg niet plaatsvindt op grond van alleen de taalkundige betekenis. De grammaticale betekenis van het beding legt bij een cao-regel een zwaar gewicht in de schaal, maar ook hier zal getoet worden op het doel van de bepaling, de overige tekst van de cao, de redelijkheid van de uitkomst van een bepaalde uitleg en eventuele andere omstandigheden.

De Haviltex- en de cao-norm berusten op de redelijkheid en billijkheid en er is sprake van een glijdende schaal (ECLI:NL:HR:2004:A01427).

1.7.2 Rechtsgevolgen

Partijen kunnen nooit, hoe uitvoerig zij hun betrekkingen ook regelen, van tevoren alles voorzien wat zich bij de uitvoering van de overeenkomst kan voordoen. Vandaar dat een wettelijke regel aangeeft op welke wijze het door partijen wél geregelde behoort te worden aangevuld. Naast de rechtsgevolgen die partijen zelf in het leven hebben geroepen, heeft de overeenkomst tevens de gevolgen die, naar de aard van de overeenkomst, uit de wet, de gewoonte of de eisen van redelijkheid en billijkheid voortvloeien. Vergelijk art. 6:248 lid 1.

VOORBEELD 1.46

A verkoopt B een motorfiets voor €10.000. B vraagt of hij in vier termijnen mag betalen. A stemt toe, maar vraagt 10% rente, waarmee B zich op zijn beurt akkoord verklaart. Zij zetten een en ander op papier. Een maand later heeft B een financiële meevaller en hij wil daarom de koopprijs van de motorfiets in één bedrag betalen. A weigert, hij wil aan betaling in termijnen vasthouden.

De overeenkomst A-B is krachtens art. 7:84 een koop op afbetaling. Zie ook lid 3 sub a. De inhoud van het contract A-B, in de kern gevormd door de wilsverklaringen van partijen, wordt aangevuld met de wettelijke bepalingen die de koop op afbetaling regelen.

Hier heeft het contract A-B naast de door partijen overeengekomen rechtsgevolgen ook die welke *naar de aard van de overeenkomst* – koop op afbetaling – *voortvloeien uit de wet*.

Gewoonte, en redelijkheid en billijkheid kunnen op eenzelfde wijze een *aanvullende* rol spelen.

VOORBEELD 1.47

A komt met B overeen dat zij op afroep beschikbaar is om op drukke tijden bij te springen in de hondentrimsalon van B, voor een bepaald bedrag per hond. Na enige maanden merkt B dat de omzet in zijn salon daalt. A heeft verschillende klanten bewogen om met kortingen van 25% hun honden bij haar thuis te laten scheren.

Hoewel A en B hierover niets overeen zijn gekomen, brengen de eisen van redelijkheid en billijkheid mee dat A zich onthoudt van het ronselen van de klanten van haar opdrachtgever. Krachtens art. 6:248 lid 1 is het contract A-B aangevuld met de verplichting van A zich tegenover haar opdrachtgever fatsoenlijk te gedragen. Haar gedrag is hiermee in strijd en levert wanprestatie op.

**Redelijkheid en
billijkheid**

Wet, gewoonte, redelijkheid en billijkheid vullen de overeenkomst niet alleen aan, zij kunnen ook de regels die als gevolg van de overeenkomst tussen partijen gelden, onder omstandigheden *beperken*. Zie art. 6:248 lid 2. Zelfs dwingende wetsbepalingen kunnen, wanneer toepassing onder de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn, op grond van deze regel opzij worden gezet.

VOORBEELD 1.48

A, fabrikant van kinderfietsjes, verkoopt B een zending van 150 stuks, waar- bij hij bedingt dat hij in verband met bedrijfssluiting niet instaat voor fouten en gebreken. Omdat de economie aantrekt, zet hij zijn bedrijf voort. De 150 fietsjes blijken alle een gebrek in het remsysteem te vertonen. Wanneer B zich daarover bij A beklaagt, verwijst deze naar het beding waarin hij zijn aansprakelijkheid heeft uitgesloten.

Toepassing van de tussen partijen op grond van het contract geldende uitsluitingsregel, zou in de omstandigheden van voorbeeld 1.48 naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zijn. Voortzetting van het bedrijf houdt tevens in voortzetting van A's verplichtingen. Art. 6:248 lid 2 komt B hier te hulp.

De wet is duidelijk. Een regel die tussen partijen geldt, kan onder omstandigheden buiten toepassing worden gesteld. De rechter moet de omstandigheden wegen. De Hoge Raad heeft bepaald dat hij zich daarbij terughoudend moet opstellen.

Voor onvoorziene situaties geeft art. 6:258 een bevredigende oplossing. Het stelt partijen bij een overeenkomst in de gelegenheid van de rechter te verlangen dat hij de gevolgen van de overeenkomst wijzigt of deze geheel of gedeeltelijk ontbindt in geval van onvoorziene omstandigheden welke van dien aard zijn dat de wederpartij naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid ongewijzigde instandhouding van de overeenkomst niet mag verwachten.

**Onvoorziene
omstandigheden**

Het artikel is van toepassing bij onvoorziene omstandigheden van algemene aard, zoals oorlog of een natuurramp, maar het is evenzeer bedoeld voor onvoorziene omstandigheden van beperkter omvang.

De rechter oordeelt regelmatig over gevallen waarin een partij op grond van onvoorziene omstandigheden zijn verbintenis uit overeenkomst ongedaan wil maken. Ook hier moet hij terughoudendheid betrachten.

De bepaling kan ook worden toegepast wanneer bij wederkerige overeenkomsten de waardeverhouding tussen de wederzijdse prestaties – door welke oorzaak dan ook – ernstig is verstoord. Slechts wanneer de omstandigheden waarvan sprake is uitdrukkelijk of stilzwijgend in het contract verwerkt zijn, kan géén beroep op het artikel worden gedaan. Zie echter ook lid 2: wanneer de omstandigheden krachtens de aard van de overeenkomst of de verkeersopvattingen voor rekening van de eiser komen, wordt wijziging of ontbinding niet uitgesproken.

Wijst de rechter de vordering uit art. 6:258 toe, dan kan hij daaraan voorwaarden verbinden. Zie art. 6:260.

1.8 Precontractuele verhoudingen

Hiervoor werd de rechtshandeling besproken als de belangrijkste bron van verbintenissen. Een rechtshandeling komt tot stand als een (of meer) partij(en) ervoor *kiezen* rechtsgevolgen in het leven te roepen.

De overeenkomst is de belangrijkste rechtshandeling. Zij is in beginsel gericht op het uitwisselen van vermogensbestanddelen. Arbeidskracht wordt uitgewisseld tegen geld, zaken tegen zaken, zaken tegen geld, diensten tegen diensten, diensten tegen geld. In al deze gevallen ligt de noodzaak van partijautonomie, dat wil zeggen de keuzevrijheid van de betrokkenen om de bedoelde rechtsbetrekking aan te gaan en vorm te geven, voor de hand. Rechtsrelaties, die inhouden dat personen iets moeten geven, doen of nalaten met betrekking tot hun vermogen, kunnen niet worden opgedrongen. Verbintenissen uit overeenkomst, met andere woorden: afdwingbare prestatieverplichtingen, ontstaan dan ook alleen wanneer partijen tegenover elkaar hun wil daartoe hebben verklaard, zie art. 3:33, en ook aan de overige voorwaarden is voldaan. Geen wilsovereenstemming (in de volksmond: geen handdruk of handtekening), geen overeenkomst, met als enige uitzondering een bij de wederpartij gewekt vertrouwen dat er wilsovereenstemming was bereikt. Gedwongen overeenkomsten tussen burgers moeten niet mogelijk zijn en schadevergoedingen voor overeenkomsten die niet tot stand komen, al evenmin.

Maar dit geldt niet meer zwart-wit sinds de Hoge Raad in 1982 heeft beslist dat ook in de zogenoemde precontractuele fase al verbintenissen kunnen ontstaan, ook als die niet door partijen bewust in het leven zijn geroepen; ECLI:NL:HR:1982:AG4405. Partijen kunnen in de onderhandelingsfase, en als gevolg van die onderhandelingen, zonder dat aan art. 3:33/35 is voldaan en zonder dat er sprake is van onrechtmatige daden, ten opzichte van elkaar gebonden worden.

De Hoge Raad heeft op 12 augustus 2005 (ECLI:NL:HR:2005:AT7337) over het leerstuk van de afgebroken onderhandelingen het volgende overwogen:

‘Als maatstaf voor de beoordeling van de schadevergoedingsplicht bij afgebroken onderhandelingen heeft te gelden dat ieder van de onderhandelende

partijen – die verplicht zijn hun gedrag mede door elkaars gerechtvaardigde belangen te laten bepalen – vrij is de onderhandelingen af te breken, tenzij dit op grond van het gerechtvaardigd vertrouwen van de wederpartij in het tot stand komen van de overeenkomst of in verband met de andere omstandigheden van het geval onaanvaardbaar zou zijn. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de mate waarin en de wijze waarop de partij die de onderhandelingen afbreekt tot het ontstaan van dat vertrouwen heeft bijgedragen en met de gerechtvaardigde belangen van deze partij. Hierbij kan ook van belang zijn of zich in de loop van de onderhandelingen onvoorziene omstandigheden hebben voorgedaan, terwijl, in het geval onderhandelingen ondanks gewijzigde omstandigheden over een lange tijd worden voortgezet, wat betreft dit vertrouwen doorslaggevend is hoe daaromtrent ten slotte op het moment van afbreken van de onderhandelingen moet worden geoordeeld tegen de achtergrond van het gehele verloop van de onderhandelingen.'

In het Plas-Valburgarrest is het traject dat bij onderhandelingen doorlopen kan worden, verdeeld in een aantal fases die, in geval van afbreken, uiteenlopende rechtsgevolgen kunnen meebrengen. Los van de regel dat de wederpartij van degene die afbreekt aan de rechter kan vragen dat hij bevel geeft tot dooronderhandelen, dienen de volgende mogelijkheden zich aan:

Plas-Valburgarrest

- Afbreken is toegestaan; kostenvergoeding komt niet in aanmerking (fase 1).
- Afbreken is toegestaan; kosten moeten (geheel of gedeeltelijk) worden vergoed (fase 2).
- Afbreken is niet toegestaan, dit is onder de omstandigheden in strijd met de goede trouw (thans: redelijkheid en billijkheid) omdat de wederpartij mocht vertrouwen dat er een contract zou volgen; kosten moeten worden vergoed, eventueel zelfs kosten uit een vorig stadium van de onderhandelingen (fase 3).
- Afbreken is niet toegestaan, dit is onder de omstandigheden in strijd met de goede trouw omdat de wederpartij mocht vertrouwen dat er een contract zou volgen; de gederfde winst moet worden vergoed (fase 4).

Deze mogelijkheden kunnen worden geïllustreerd aan de hand van een eenvoudig voorbeeld.

Iemand wil een nieuwe keuken laten inbouwen. Hij gaat naar een toonzaal en oriënteert zich ook elders. Dan komt hij tot de conclusie dat een bepaald merk keuken het best bij zijn wensen aansluit en hij vraagt om bezoek aan huis. Er volgt advies, een schetsje, een prijsopgave. Deze man ziet daarop elders een nog mooiere keuken of vindt dat de kosten tegenvallen. Hij is vrij om terug te treden. Tenzij er bij voorbaat is afgesproken dat bijvoorbeeld de schetsen betaald moeten worden, behoeft hij geen rekening te verwachten. De kosten die de leverancier heeft gemaakt, komen voor eigen rekening. Het zijn de kosten voor de baat. Alle onderhandelingen kennen een, kortere of langere, periode waarin het partijen vrijstaat zonder enige consequentie terug te treden (fase 1).

Maar stel dat door de aspirant-koper van een badkamer wordt gevraagd om een uitzonderlijk soort marmer en echt gouden kranen. De importeur moet deze, op verzoek ook nog met spoed, uit Italië laten komen. Het marmer en de kranen vallen tegen of worden uiteindelijk toch te duur bevonden. De koper is vrij om te besluiten dat hij afziet van de nieuwe badkamer (fase 2), maar hij zal de kosten die de leverancier heeft gemaakt, in dit geval moeten vergoeden. De kosten zijn gemaakt op zijn verzoek en in zijn belang.

Weer anders ligt, zo kan uit het arrest Plas-Valburg worden afgeleid, het geval waarin de aspirant-koper van de badkamer zijn handtekening onder een hem voorgelegd contract uitstelt met de mededeling: eerst vakantie houden, dan verder praten, maar bestel de kranen en het marmer maar vast want ik kom zeker terug. Wanneer hij zich niet meer laat zien omdat hij zelf een nieuwe badkamer heeft ingebouwd, is zijn terugtreden in strijd met de redelijkheid en billijkheid (fase 3). De leverancier mocht ervan uitgaan dat een contract zou volgen. Schadevergoeding is geboden.

Wanneer is er plaats voor vergoeding van gederfde winst (fase 4)? Die situatie doet zich zelden voor. Er moet in ieder geval een gerechtvaardigd vertrouwen zijn dat er een overeenkomst tot stand zal komen. Voorstelbaar is dat wanneer in het voorbeeld de leverancier niet alleen het materiaal heeft besteld maar ook het werk heeft ingepland, zijn werknemers heeft vrijgemaakt en de tijd ontbreekt om een andere opdracht aan te nemen, fase 4 intreedt.

Slechts onder zeer uitzonderlijke omstandigheden zullen partijen tot het sluiten van een overeenkomst gedwongen worden. Zulke gevallen hebben zich nog niet voorgedaan. Terugsturen naar de onderhandelingstafel doet de rechter wel, met enige regelmaat. Wanneer een overeenkomst tussen de betrokken partijen nog tot de mogelijkheden behoort, is dit de beste sanctie op ongeoorloofd terugtreden. Is een overeenkomst niet meer mogelijk (de bouw van de nieuwe keuken is aan een ander gegund), dan is schadevergoeding de enig overblijvende mogelijkheid.

Is onderhandelen nu een gevaarlijke onderneming geworden vol strikken en valkuilen voor partijen die niets liever doen dan elkaar voor de rechter slepen? Nee, de Plas-Valburgjurisprudentie is voor uitzonderingssituaties. In de praktijk zijn alle partijen erbij gebaat fatsoenlijk te onderhandelen en onderhandelingen ook fatsoenlijk af te breken.

Vragen

-
- 1** Zijn de volgende stellingen juist of onjuist? Motiveer uw antwoord.
 - a** Een onrechtmatige daad (steen door ruit gooien, fietser aanrijden) is een rechtshandeling.
 - b** Een overeenkomst is een meerzijdige rechtshandeling.
 - c** Het maken van een testament is een eenzijdige gerichte rechtshandeling.

 - 2** Is een meerzijdige rechtshandeling gelijk aan een wederkerige overeenkomst? Motiveer uw antwoord.

 - 3** Tussen een rechtshandeling die volgens art. 3:33 en één die volgens art. 3:35 tot stand komt, bestaat feitelijk gezien geen verschil, juridisch gezien wel. Is deze stelling juist? Motiveer uw antwoord.

 - 4**
 - a** In geval van misverstand komt nooit een rechtshandeling tot stand. Is deze stelling juist?
 - b** Aan welk arrest ontleent u uw antwoord op vraag a?

 - 5**
 - a** Is een geldig tot stand gekomen rechtshandeling altijd definitief geldig?
 - b** Noem enige wetsartikelen die de juistheid van uw antwoord aantonen.

 - 6**
 - a** Kan worden volgehouden dat 'een aanbod een aanbod is en blijft'?
 - b** Geef voorbeelden van wetsartikelen die de juistheid van uw antwoord aantonen.

 - 7**
 - a** Is een overeenkomst gesloten door een minderjarige zonder toestemming van zijn wettelijk vertegenwoordiger altijd aantastbaar?
 - b** Met welk wetsartikel kunt u de juistheid van uw antwoord aantonen?

 - 8** Een advertentie schept steeds een bindend aanbod. Is deze stelling juist? Verklaar uw antwoord.

 - 9** Het begrip 'verbintenis' heeft meerdere betekenissen. Definieer deze.

 - 10** Is een overeenkomst gesloten door een geestelijk gestoorde die van de overeenkomst nadeel ondervindt, altijd vernietigbaar?
-

Casus

1

- 1** A laat sinds jaren zijn fraaie oldtimer door B onderhouden. Het bezit van zo'n wagen is voor B de droom van zijn leven. Als A dan ook op een bepaald moment opmerkt: 'Als ik jou zo zie, is die auto aan mij niet besteed, je kunt hem kopen voor € 30.000' (terwijl hij bedoelt: dat kun je toch niet betalen), is B zo door het dolle heen van vreugde, dat hij de ironie van A niet onderkent. 'Afgesproken, verkocht, prima!' roept hij. Hij scharrelt zijn spaargeld bij elkaar, sluit een persoonlijke lening af, en staat een week later bij A voor de deur. Deze wijst de gedachte dat hij de auto verkocht heeft verontwaardigd van de hand, hij heeft een grapje gemaakt. Kan B nakoming afdwingen?
- 2** A verkoopt en levert zijn huis aan B. Hij meent dat spoken bezit van zijn woning hebben genomen en wil om die reden zo spoedig mogelijk weg. Hij vertelt dit aan B, maar zegt dat hij niet dáárom het huis wil verlaten, maar vanwege het feit dat hij in een bejaardentehuis beter op zijn plaats zal zijn. De prijs is kort tevoren door een makelaar vastgesteld. Korte tijd nadat B in het huis is getrokken, wordt A onder curatele gesteld. De curator wendt zich tot B en deelt hem mee dat hij de koopovereenkomst A-B niet erkent. Wanneer B niet meewerkt aan een oplossing in der minne, hoe zal de curator dan te werk gaan en wat zal daarvan het gevolg zijn?
- 3** A, rechter te X, hoort van een collega dat de eigenaar van een huis waar hij, A, reeds geruime tijd zijn oog op heeft laten vallen, in een procedure verwikkeld is met een buurman die een erfdiensbaarheid claimt welke door de eigenaar wordt betwist. De procedure dient voor de rechtbank te X. A meent dat wellicht nu de tijd is gekomen om de man met betrekking tot de verkoop over de streep te krijgen. Hij kan het huis inderdaad nog diezelfde week kopen.
Beoordeel deze overeenkomst.
- 4** A heeft een café in de rosse buurt van Amsterdam. Op zekere dag stapt B met maten bij hem binnen en maakt A duidelijk dat deze bescherming nodig heeft – zowel persoonlijk als zakelijk – die B en zijn maten hem kunnen bieden in ruil voor 20% van de wekelijkse opbrengst. Als A antwoordt dat hij geen enkele prijs stelt op bescherming, laten B's maten, op diens verzoek, zien dat A zich in die opstelling vergist. A gaat akkoord met het aanbod van B.
Beoordeel deze overeenkomst.
- 5** A verkoopt slager B zijn koe Rosa XIII. Beiden gaan ervan uit dat Rosa onvruchtbaar is. De prijs wordt vastgesteld per kilogram gewicht. Vóór de levering blijkt de koe echter drachtig te zijn. A wil niet leveren.
Waarop zal A zich beroepen en is dat terecht?

- 6** A koopt van de gemeente B een perceel bouwgrond. In de overeenkomst is onder meer opgenomen het beding dat de koper verplicht is zijn nog te bouwen woning aan te sluiten op de kabel en de verschuldigde aansluitingskosten en abonnementskosten te voldoen aan de kabelmaatschappij. Bij niet-nakoming is een boete van €25 per dag verschuldigd. Deze verplichting wordt door de gemeente gebruikt in al haar overeenkomsten met burgers die bouwgrond van haar kopen. A stelt dat dit beding door hem niet hoeft te worden nagekomen en vordert voor de rechter dienaangaande een verklaring voor recht.
- Zal de rechter A in het gelijk stellen?
- 7** Student A woont te X, twintig kilometer verwijderd van de universiteit waar hij rechten studeert. Hij overbrugt die afstand met een oude motorfiets. Zijn vader vindt dit bezwaarlijk. Hij zegt tegen A, als deze met schitterend resultaat zijn propedeuse heeft gehaald: 'Ik geef je €6.000 voor een aardig autootje.' Na enig rondneuzen en gewiekst onderhandelen, koopt A van een kennis een goed onderhouden en in uitstekende staat verkerende auto voor €5.000. Hij neemt zich voor van het restant met zijn vriendin en de nieuwe auto een reis naar Frankrijk te maken. Zijn vader vraagt de resterende €1.000 echter terug.
- A legt dit probleem aan een studievriend voor: wat zijn zijn rechten?